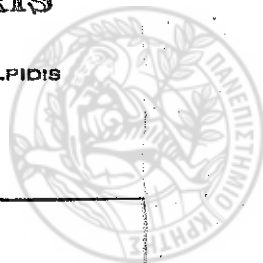

EX LIBRIS

ΧΡΗΣΤΟΣ ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ

ΖΑΧ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ
ΕΘΝΙΚΟΝ ΑΡΙΣΤΕΙΟΝ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΟΥ ΠΕΘΑΜΕΝΟΥ

ΔΡΑΜΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Ν. ΛΑΣΚΑΡΗ

1932
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.

ΑΠΙΔΗ

818/21

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΣΤΗΝ ΙΕΡΗ ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ
ΖΩΓΡΑΦΟΥ

Handwritten signature

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
87315

ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ
ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ ΥΠΟΚΡΟΥΣΗ

ΜΑΡΙΟΥ ΒΑΡΒΟΓΛΗ

ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ-ΣΠΑΧΗ

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΔΙΔΑΖΑΝΤΕΣ

ΘΕΑΤΡΟΝ ΜΑΡΙΚΑΣ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ

7 Ὀκτωβρίου 1929

ΑΡΕΤΗ	ΜΑΡΙΚΑ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ	Ν. Ροζάν
ΣΠΥΡΟΣ	Γεωρ. Γληνός
ΘΕΙΑΜΑΡΙΤΣΑ (μάννα τους)	Μαρία Ραυτοπούλου
ΦΑΝΟΥΛΑ	Κατίνα Ραυτοπούλου
ΜΙΧΑΛΗΣ	Ἄλέκος Μινωτῆς
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΛΟΚΑΣ	Ἰω. Ἀποστολίδης
ΜΠΑΡΜΠΑ-ΘΩΜΑΣ (ἐργα- τικός τοῦ χωριοῦ)	Εὐάγ. Μαμίας
ΝΕΡΑΪΔΕΣ	Ἀμαλία Λογοθετίδου
	Πόπη Χατζηπαναγιώτου
	Κατίνα Ραυτοπούλου
	Λολόττα Τσουμπρή
	Ἐλένη Λυπιτάκη
	Κα Περάκη
Α. ΧΩΡΙΑΤΗΣ	Φώτης Ἀργυρόπουλος
ΧΩΡΙΑΤΕΣ	Μ. Κατράκης
	Γ. Γεωργόπουλος
	Θ. Κόκος
	Κ. Οικονομόπουλος
ΞΥΛΟΚΟΠΟΙ	Σάνδης
	Ι. Ραυτόπουλος
ΠΑΓΑΝΟΣ (πνεῦμα τοῦ δά- σους)	Γ. Γληνός
ΧΩΡΙΑΤΙΣΕΣ	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου, ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Ὀρκου τοῦ πεθαμένου», μᾶς ἔδωσεν ὄχι μόνον ἓνα ἔργον θεατρικῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ μίαν ἔντονον εἰκόνα τῆς ψυχολογίας τοῦ Ἑλληνικοῦ, λαοῦ, δραματοποιήσας τὸ δραματικώτερον τραγοῦδι του, ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὅποῖον ὁ ἴδιος ὁ λαὸς ζωγραφίζεται ὡς μετὰ νάσ τ η ς, ἀλλὰ καὶ ὡς κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ σπιτιοῦ—δύο ἀντίθετοι καταστάσεις, ποὺ συνυπάρχουν εἰς κάθε Ἑλληνα. Αἱ δύο αὐταὶ ἀλήθειαι ζωγραφίζονται εἰς τὴν σφοδρὰν πάλην τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς τὴν πρώτην πράξιν. Εἰς τὴν λαχταριστὴν ἀλήθειαν τοῦ διαλόγου καὶ τὴν τέχνην τῶν δύο τῆς καθαρῶς διαγεγραμμένων χαρακτήρων, τὸ κοινὸν τοῦ θεάτρου ἀμέσως ἀνεγνώρισε τὸν ἑαυτὸν του.

Διὰ τὴν κατορθώσῃ ὁ συγγραφεὺς τὸν σκοπὸν του, ἤρπασε τὸ «φ α ν-

ταστικὸν» καὶ ἐκτύπησε εἰς τὴν ἀπιθανότητα, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἀκρότης τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ χαρακτηρίζει πολὺ καλύτερα τὴν ἀληθινὴν του ψυχολογίαν. Καὶ τὴν ἔκαμε πιθανὴν τὴν ἀπιθανότητα, δι' οὗ τρόπου τὴν ἐσκηνοθέτησεν. Ὁ Κωσταντῆς ἐξέρχεται τοῦ τάφου του, ἐπειδὴ τοιαύτη εἶναι ἡ ἠθικὴ του συνείδησις. Ἐζωγραφίσθη ἀπὸ τὴν πρώτην πρᾶξιν ὡς ὁ ἄνθρωπος ποὺ θυσιάζει τὰ πάντα (τὸ κατάστημα, τὸ μέλλον του κτλ.) διὰ τὴν ἀγάπην, διὰ τὸ καθῆκον του πρὸς τὴν μάνα, πρὸς τὸν ἀδύνατον. Ἐνας τοιοῦτος ἠθικὸς ἄνθρωπος εἴμπορεῖ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφον μόνος του, χωρὶς ἀνάθεμα.

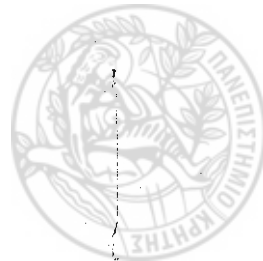
Κ' ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, διότι, ὡς γνωστὸν, τὸ τραγοῦδι τὸν βγάζει ἀπὸ τὸν τάφον του μὲ τὴν κατάρρα τῆς μάνας:

Ἄπὸ τὸ μυριανάνθεμα

κι ἀπ' τὴ βάρειά κατάρρα

ἡ γῆς ἀναταράχτηκε

κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Ὁρκου τοῦ πεθαμένου» ἤκουσεν ἐπικρίσεις, διότι δὲν ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν τὴν κατάρρα. Μὰ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶνε τὸ κατόρθωμά του! Ἡ κατάρρα δὲν τοῦ ἐχρειάζετο. Ἐνα τόσοσ χονδραιοδὲς μέσον τί ἀξίαν θὰ εἶχεν ἐπὶ σκηνῆς; Θὰ ἦτο ἓνα μηχανικὸν μέσον, διὰ νὰ ἐξέλθῃ ὁ Κωσταντῆς τοῦ τάφου του. Ἐπὶ πλέον θὰ εἶχε καὶ τὰ πρόστυχα ἐφ' ἑ τῆς βροντῆς, τοῦ σεισμοῦ, τοῦ πετάγματος ἀπὸ τὸ μνημα κτλ. Ἔστω. Ἐνας ὅμως συγγραφεὺς, ἰκανὸς διὰ βαθύτερες ἀλήθειες, περιφρονεῖ αὐτὰς τὰς εὐκολίας, βαδίζων εὐθύς πρὸς τὸν σκοπὸν του. Τοῦτο ἔπραξε καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Ὁρκου τοῦ πεθαμένου», διότι ὁ σκοπὸς του ἦτο ὄχι νὰ δείξῃ τὴν δύναμιν μιᾶς κατάρρας (ἀμφισβητήσιμον ἄλλως τε!) ἀλλὰ τὴν δύναμιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως, ποὺ ἀνασταίνει νεκρούς. Ὡς ἀτμόσφαιραν δὲ εὐνοϊκὴν εἰς ἓνα τοιοῦτον γεγονός ἐθεσε τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως, δηλαδὴ τὴν ὥραν ἐκείνην, ὅπου μαζὺ μὲ τοὺς νεκρούς ζωντανεύουν

ὄλα τὰ ἠθικὰ ἰδανικά. Ἔδειξε (καὶ αὐτὸ εἶνε ἡ πεποιθήσις του) τὴν στενωτάτην συγγένειαν ποῦ ὑπάρχει μεταξύ φυσικοῦ καὶ ὑπερφυσικοῦ. Τὸ ἔδειξε μὲ τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν συμμετρίαν, ποῦ ὑπάρχει εἰς τὸ ἔργον, καθὼς καὶ μὲ τὴν αὐστηρὰν τέχνην τοῦ διαλόγου. Εἶναι ἀδύναστον νὰ εὐρωμεν καὶ μίαν περιττὴν λέξιν εἰς τὸν διάλογον.

Καὶ ἀκόμη: Ἄς εὐρῆ ὅποιος εἰμπορεῖ ἀτελείας εἰς τὴν σκηνικὴν οἰκονομίαν. Δὲν θὰ τὸ κατορθώσῃ. Ἐλέχθη καὶ ἐγράφη, ὅτι εἰς τὴν δευτέραν πράξιν ὁ πεθαμένος Κωσταντῆς ἐμφανίζεται αἰφνιδίως. Μὰ ὁ θεατῆς ποῦ παρηκολούθησε τὸ ἔργον βλέπει ἀπ' ἐναντίας, ὅτι εἰς τὴν πράξιν αὐτὴν τὰ πάντα εἶνε προετοιμασία διὰ νὰ ἔλθῃ τὸ φάντασμα. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς πράξεως σχηματίζεται ἡ ψυχικὴ ἀτμόσφαιρα, ἡ κατάλληλος διὰ τὴν ὑπερφυσικὴν ἐμφάνισιν. Ἡ νοσταλγία τῆς Ἀρετῆς, ἡ ἀγωνία, τῆς, τὰ προαισθήματά της, ἡ εἰδησις ὅτι ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός, ὄλα πέρα-πέρα ρίπτουν εἰς τὴν σκηνὴν τὸ μυστήριον. Ἡ ἀτμόσφαιρα

ἔγινε. Τὸ φάντασμα ἔρχεται στὴν ὥρα του.

Ἡ τρίτη πράξις εἶνε τὸ ὑπερφυσικὸν (δάσος, νεραΐδες κτλ.). Ἐδῶ κάθε συγγραφεὺς τοῦ γλυκοῦ νεροῦ θὰ τὰ εὕρισκε, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, σκοῦρα. Ὁ κ. Παπαντωνίου, ἀντὶ νὰ γλυστρήσῃ εἰς καμμίαν ψευδοσαιπηρικὴν φαντασμαγορίαν, βγάζοντας ἔξω χιλιάδες τέρατα μὲ κέρατα καὶ δὲν ξεύρω ἄλλο τί ἄλλο — πράγμα ποῦ τοῦ ἦτο εὐκόλον — ἔφερον εἰς τὴν σκηνὴν ἔξ φωτεινὰ πνεύματα, ἔξ νεραΐδες τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας καὶ τὰς ἐκίνησε μὲ συγκρατημένον, γοργὸν καὶ φτερωτὸν διάλογον, μὲ τὸν ὅποιον ἐκφράζουν τὴν ἀντίθεσιν τῆς φυσιολατρίας μὲ τὸν πόνον, τοῦ παγανισμοῦ μὲ τὸν χριστιανισμόν. Αἱ ἔξ αὐτὰ γυναῖκες ξεῦρου ν τί λένε. Σκρίπτα μάνεντ! Οὔτε μία λέξις περιττὴ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὸ τὸ θεατρικὸν ποίημα.

Ἡ τετάρτη πράξις εἶναι ἡ λύσις. Ἄλλ' ὄχι ἡ λύσις ποῦ ἔρχεται τρέχοντας, διὰ νὰ ξεμπερδεύωμε μίαν ὥρα ἀρχήτερα.... Ἔως τὴν τελευ-

ταίαν στιγμήν τὸ ἔργον δένεται. Μέσα εἰς τὴν νεοελληνικὴν αὐτὴν καὶ χριστιανικὴν νύκτα, γίνονται τὰ ἠθικὰ ἐπεισόδια ποῦ ἔπρεπε νὰ γίνουιν. Ὁ Μιχάλης (ἡ καθαρὰ αὐτὴ ψυχὴ τοῦ χριστιανοῦ) κάμνει τὴν ψυχικὴν του ἀπολογία διὰ πρώτην φοράν ἀνάμεσα σ' ἓνα μικρὸ παιδί καὶ ἓνα γέρο. Τολστοϊκὸς τύπος, εὐγενικὸς καὶ ἀγνὸς χωριάτης, προικισμένος μὲ ποιήσιν—ὅπως ὅλες ἡ εὐγενικὲς ψυχὲς—δείχνει εἰς τὸ μικρὸν ἐκεῖνο κήρυγμά του πόσον μάταιον εἶνε τὸ κέρδος καὶ πόσον ἀδύνατος ἡ εὐτυχία ἔξω ἀπὸ τὰ ἅγια τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Καταδικάζει τὴν μεταναστευτικὴν μάστιγὴν καὶ κηρύσσει τὴν λατρείαν τῆς γενεθλίου γῆς («Ἐπῆγα νὰ κατακτήσω τὸν κόσμον κι ἔχασα τὸν τόπον μου!»). Ἡ σοφὴ σκηρικὴ οἰκονομία τοῦ ἔργου δὲν χαλαρῶνεται ποτέ, ἡ δὲ τετάρτη πράξις μὲ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν λεπτήν της συγκίνησιν φθάνει εἰς τὸ δραματικώτατον τέλος τοῦ διαλόγου τῆς σκιάς μὲ τὴν μητέρα, ὅπου

ἐπανέρχεται ἡ τραγικὴ μουσικὴ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

Συμπεραίνομεν. Τὸ μοναδικὸν ἐπιχείρημα τῶν ἀντιλεγόντων ὅτι ἠλλάξεν ὁ μῦθος, εἶναι καὶ αὐτὸ ὑπὲρ τοῦ ωραίου ἔργου τοῦ κ. Παπαντωνίου.

*Ἀλλάξεν ὁ μῦθος, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Εἰς τὸ τραγοῦδι ὁ Κωσταντῆς ἐπιμένει νὰ ξηνητευθῆ ἡ ἀδελφὴ του. Ἐπιμένει, ἐναντίον τῆς μάνας καὶ τῶν ὀχτῶ ἀδερφῶν του! Καὶ νικᾷ καὶ τοὺς ὀκτῶ! Μὰ πῶς εἶνε δυνατὸν ὁ συγγραφεὺς νὰ μεταφέρῃ τοιαύτην ἀφέλειαν; Καὶ νὰ ἦτο τοῦλάχιστον δικαιολογημένη! Μὰ οὐτ' αὐτό.

Ἴδου τὸ σχετικὸν μέρος τοῦ τραγουδιοῦ:

Προξενητάδες ἦρθαν
ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα
νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ
πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
Οἱ ὀχτῶ ἀδερφοὶ δὲν θέλουνε
κι ὁ Κωσταντῆνος θέλει:

--Δός τηνα, μένα, δός τηνα,
 τήν Ἄρετὴ στὰ ξένα,
 στὰ ξένα ἐκεῖ πού περπατῶ
 στὰ ξένα πού γυρίζω,
 σάν εἴμαστε στὴν ξενητεία
 ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε.

Καὶ αὐτὸ ἤρκεσε νὰ τὴν δώσουν
 στὰ ξένα, νὰ μαραθῆ ἢ μάνα καὶ
 νὰ ὑποχωρήσουν καὶ οἱ ὀκτῶ
 ἀδελφοί. Ὡστε ἐπειδὴ τοῦ λό-
 γου τοῦ ἦτο στὴν ξενητεία, ἐγι-
 νεν ὄλο αὐτὸ τὸ κακό! Οἱ ὀκτῶ
 ἄχρηστοι ἀδερφοὶ στὸ τραγοῦδι
 ἀποθνήσκουν κατόπιν ἀπὸ ἐπιδη-
 μίαν (θανατικό), καθὼς καὶ ὁ Κω-
 σταντῆς. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Ὁρ-
 κου» ὅμως ἔβαλε τοὺς ἐπτὰ νὰ πε-
 θάνουν προηγουμένως καὶ ἐκράτησε
 τοὺς δύο πού ἐχρειάζετο διὰ νὰ
 διαγράψῃ τὴν ἀντίθεσιν τῶν χα-
 ρακτῆρων, ἢ ὅποια ἔφερε τὸν ξενη-
 τεμὸ τῆς κόρης καὶ τῆ συμφορὰ
 τοῦ πτωχοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ.

Τὸ ἄλλο σημεῖον τοῦ τραγου-
 διοῦ, τὴν κατάραν τῆς μά-
 νας, τὴν ἀπέρριψεν ὁ συγγραφεὺς

ὡς πλοκὴν εὐκόλον, ἀναξίαν συγ-
 γραφέως, ἀλλὰ καὶ βδελυρὰν συγ-
 χρόνως. Καμμία ἀπολύτως μάνα
 δὲν καταριέται κανένα παιδί τῆς,
 οὔτε τὸ χειρότερο, εἰς τὴν Ἑλλάδα
 τοῦλάχιστον. Αὐτὰ εἶνε λείψανα
 λαϊκῶν δεισιδαιμονιῶν, ἀπὸ τὰς
 ὁποίας τὰ ἔργα τῆς τέχνης δὲν ἔ-
 χουν νὰ κερδίσουν τίποτε. Ὅσο
 κατώτερος εἶνε ὁ λαός, τόσο πε-
 ρισσότερον τὰ προσέχει. Ἀπόδει-
 ξις εἶνε, ὅτι εἰς τὸ Βουλγαρικὸν τρα-
 γοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἡ μάνα
 καταριέται καὶ τοὺς ὀ-
 κτῶ γυιοὺς τῆς νὰ πεθά-
 νουν ἀπὸ πανοῦκλα (ἐπειδὴ ἐκεῖ
 τὴν ξενητεύουν οἱ ὀκτῶ ἀδελφοί)
 καὶ πεθαίνουν πράγματι ἀπὸ τὴν
 κατάραν τῆς μάνας!

Τὸ Ἑλληνικὸν τραγοῦδι εἶνε τὸ
 ὠραιότερον ὄλων τῶν ὁμοίων Βαλ-
 κανικῶν καὶ ὄλων ἀκόμη τῶν ἑλ-
 ληνικῶν τραγουδιῶν. Δυστυχῶς
 καὶ αὐτό, μὲ ὄλους τοὺς ἀριστουρ-
 γηματικούς στίχους του, βάζει τὴν
 κατάραν νὰ ἐνεργῆ.

Ὁ κ. Παπαντωνίου, ἂν ἔκαμνε
 τοιοῦτο λάθος, θὰ ἦτο ἀνάξιος....
 τοῦ ἔργου πού μᾶς ἔδωσε.

Εἰς τὸν «Ὁρκο τοῦ πεθαμένου», ὁ ὁποῖος σημειωτέον ἠρίθμησε τριάντα συνεχεῖς παραστάσεις—πράγμα σπάνιον διὰ τὰ ἑλληνικὰ θεατρικὰ χρονικά, προκειμένου περὶ δράματος—τὸ ἑλληνικὸν κοινόν, ποῦ ἀθρόον παρηκολούθησε τὰς παραστάσεις του, ἀνεγνώρισεν ἓνα ἔργον βαθείας ποιήσεως, ὅσον καὶ κρυσταλλίνης διαυγείας. Καὶ δὲν ἠπατήθη.

ΝΙΚ. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

*Κιττε φίλοι Ποιητῶν
Ἐργον εἰς τὸ ἑρμῆ καὶ 3 09 65 -*

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὄνειρου καὶ τοῦ θανάτου, ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνηση δαιμονικὴ καὶ τὰ ὅποια, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τὸ διεθνή ὄρο μπαλλάντα—ἐξήγησα ἄλλοτε γιατί δέ μου φαίνεται ἰκανὴ νὰ πάρῃ τὴ θέση του ἡ ἑλληνικὴ λέξι «παραλογή»—ἐξαιρετικὴ θέση ἔχει τὸ ἑλληνικὸ «Τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ», ὁ «Βουρκόλακας». Πρῶτος στὴν Εὐρώπῃ τὸ δημοσίευσεν ὁ Φωριέλ μὲ τὸν τίτλο «Νυχτερινὴ περπατησιὰ» στὰ 1825, μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ. Δὲ μπορούσε νὰ βρεθῇ εὐνοϊκώτερη ὥρα γιὰ τέτοιο ἀκράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. Ὁ ρωμαντισμὸς θεωροῦσεν ὡς τὸ τραγικώτερο καὶ ὠραιότερο ἔργο τοῦ εἴδους αὐτοῦ τὴν περιφημὴ μπαλλάντα τῆς Λεωνώρας τοῦ Bürger, γραμμὴν πενήντα χρόνια πρωτότερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίστηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἑνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα ποῦ ὁ λαὸς αὐτὸς ἔβγαιεν ἀπ' τὸν τάφο. Ἄν, γενικὰ, τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴ φράση ἑνὸς ἱστορικοῦ, «σεισμὸς γιὰ τὶς φαντασίες», μαντεύομε ὅλοι τὸν κλονισμὸ τοῦ ρωμαντισμοῦ ἀπὸ ἓνα Ὁ Ὁρκος τοῦ πεθαμένου

τέτοιο ποίημα, τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἔκλαμπρη τέχνη του, εἶχεν ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλημα τῆς ἀνωθυμίας. Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλλάντες ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικά χαρακτηριστικὰ κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρύλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καβαλάρη, τὴν ὀρμητικὴ νυχτερινὴν ἱππηλασία, τὸ φρικιαστικόν. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μένει ἐντελῶς δικό του εἶναι ἡ τέχνη του καὶ ἡ ἑλληνικὴ του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἠθικὰς εὐαισθησίαις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δρᾶμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας ποὺ τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλας μεταναστευτικὰς του τόλμας. Ἄν λοιπὸν ἐδραματοποιήσῃ τὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, τὸ ἔκαμα ἐπειδὴ ἐνόμισα, πὼς ἓνα τέτοιο ἔργο ποὺ ἀνεβάζει τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ στὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοῦ, στὸ sublime, δὲν ἔπρεπε νὰ μείνῃ μέσα στοὺς ὀγδοήντα δύο στίχους τοῦ δημοτικοῦ τραγοῦδιου, ἀλλὰ ν' ἀπλωθῆ στὸ θέατρο, σὰν ἓνα μεγαλειῶδες θέαμα ἠθικῆς ἐνέργειας, ἄξιο νὰ τὸ βλέπῃ ὁ ἴδιος ὁ λαός, μέσα στὴ συνείδηση τοῦ ὁποῖου δημιουργήθηκε. Ὅσο κι ἂν ἔχη ὡς ποίημα τὴν ἐπάρκειά του, ἦταν κρίμα νὰ τὸ κρατοῦμε σὰ μιὰ κλειστὴ τελειότητα.

Τὸ θέμα τοῦ τραγοῦδιου εἶνε ὁ χωρισμός—καίριο θέμα γιὰ μετανάστη λαόν, αἰώνιο δρᾶμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας—καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης ποὺ κινεῖ ὅλο τὸν ἠθικὸ κόσμον τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτὴ τὴν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦρθεν ἡ ὥρα νὰ παντρέψουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετὴν, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καὶ ἡ μάνα ἔκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸ χωρισμόν, ὁ μικρότερος γιὸς τῆς, ὁ Κωσταντῆς, τῆς ὀρκίστηκε πὼς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφήν του ἀπὸ τὴν ξενιτεῖάν πίσω στὸ σπιτί τῆς, γιὰ νὰ τὴν ἰδῆ. Στὸ μεταξύ ὁ Κωσταντῆς πέθανεν. Τὸν ὄρκον ὁμως ποὺ ἔδωκε πρὸς τὴν μάναν του τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Ἐβγήκεν ἀπ' τὸν τάφον του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετὴν. Αὐτὸ εἶναι μὲ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἐξαισία τεχνικὴ τῶν ὀγδοηνταδύο τοῦ στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν ἀριστοῦργημα μέσα στὰ δημοτικὰ μας τραγοῦδια καὶ μέσα στὴν ποίησιν κάθε λαοῦ. Εἶνε ἔργο τελειότερον ἀπὸ ὅλες τὶς ballades, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεγάλοι ποιηταὶ ἔχουν βάλει τὴν ὑπογραφήν των, καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομαζέο πὼς ἡ περίφημη «Λεονώρα» τοῦ Butger εἶνε κατώτερη τοῦ ὁποῖου συγκρίνει τὰ δύο ἔργα θὰ τὴν εὕρῃ πολὺ λογικὴ. Μένει τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴ θέσιν τοῦ ἑλληνικοῦ τραγοῦδιου μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμᾶνοι, Ἀλβανοί, Ἑλληγες. Εἶνε, θάλεγε κανεὶς, ἓνα

πνευματικό αγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἶμο. Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγωμε τὸ σωβινισμό καὶ ἂν ἀπομακρύνωμε κάθε πεζὴ ἰδέα βουλκανικῆς διαμάχης σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτημα, εἶνε ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶνε πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγοῦδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγικὴ μουσικὴ τῶν ἠχηρῶν του δεκαπεντασύλλαβων καὶ ἡ ἰλιγγιώδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴ ἀνωτερότητα, ἡ ὁποία διατύπωσε μὲ ἐξαιρετικὴ δύναμη τὴς ἠθικῆς τῆς λεπτότητες. Εἶνε ἀλήθεια πὼς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἔπεισαν καὶ ἄλλους, πὼς αὐτὸ τὸ ἔργο εἶνε μίμηση τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῆ τὰ πολὺ κατώτερα του. Αὐτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικώτερο εἶναι νὰ πιστέψωμε πὼς τὰ κατώτερα ἐπήγασαν ἀπὸ τὸ ὠραῖο, τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἀτελεῖς ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα. Μιὰ ἀπὸ τὴς καλλίτερες ὑπηρεσίαις τοῦ Πολίτη στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν τόπο του εἶνε πὼς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον ὀριστικόν, τὴ γνώμη τοῦ Wollner καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πὼς τὸ πρωτότυπον εἶνε τὸ σερβικόν. Ὁ Πολίτης ἔγραψεν ὅτι τὸ σερβικόν εἶνε μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶνε μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἕλληνας δὲν ἐπήραν ποτέ ἀπὸ τὴ σλαβικὴ φι-

λολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπήραν ποτέ δημοτικὰ τραγοῦδια ἀπὸ τοὺς Σλαῦους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς Σλαῦους. «Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἶνε μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμῆσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ Ἰ' ἰδία αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἕλληνας ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθύν ἄλλων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσσοι καὶ Σέρβοι». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶνε πὼς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων πού μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι εἶνε καὶ τὸ μεσαιωνικόν μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ ὁποῖον συνδέεται στενωτάτα τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγοῦδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. Ἄν τὸ τραγοῦδι ἀνήκη στὸν Ἀκριτικὸν λεγόμενον κύκλο—καὶ αὐτό, τὸ ὁποῖον πρῶτοι ὑπεστήριξαν οἱ Σάθας καὶ Λεγκραν, τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητον ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγοῦδιου καὶ Ἀκριτικοῦ ἔπους πού κάνει παρακάτω—τότε δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία πὼς τὸ πρωτότυπο τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶνε τὸ ἑλληνικόν καὶ πὼς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἶμου τὸ ἐμιμήθησαν διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ μας ἔπους. Ἀπὸ τὸ 1885 πού γράφηκαν αὐτὰ ὡς

σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουστή. Ἄπεναντίας. Ὁ βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σωβινισμό, στὴν πολυτιμὴ μελέτη του γιὰ τὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀνατρέχει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὲς πηγὲς καὶ ἐξετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὲς μορφές, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγοῦδι εἶνε τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγὲς ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκριση τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ ἑλληνικὸ. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτέρωτες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶνε πολλές. Καὶ ὀλοφάνερες. Τί γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγοῦδι; Οἱ ὄχτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενητεμὸ τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντῆς συμβουλεύει τὸν ξενητεμὸ καὶ δίνει τὸν ὄρκο του στὴ μάνα πὼς θὰ τῆς φέρῃ μιὰ μέρα τὴν Ἄρετή. Στὸ μεταξὺ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ τάμα του. Ὁ Κωσταντῆς, ἀκούοντας τὴ φωνή της, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα της.

Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἄρετή στὰ ξένα κι ἐμπῆκε χρόνος δισεχτὸς καὶ μῆνες ὠργισμένοι κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν, βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο. Σ' ὅλα τὰ μνήματα ἐκλαιγε σ' ὅλα μοιρολογιόταν,

στοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα τὰ μαλλιά της.
 «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἄρετή στὰ ξένα!
 Τὸ τάξιμο πού μοῦ ἔταξες τότε θὰ μοῦ τὸ κάμης;
 Τὸν οὐρανὸ ἔβαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἀγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρὰ νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρῃς».
 Ἄπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαρεῖα κατάρρα
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
 Κάνει τὸ σύννεφο ὄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι
 καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρῃ.
 Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
 Βρίσκει τὴν κι ἐχτενίζονταν ὄξου στὸ φεγγαράκι.
 Ἄπὸ μακριὰ τὴ χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει:
 —Ἄϊντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στὴ μάνα μας νὰ πᾶμε.
 —Ἄλλοίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τ' εἶνε τούτῃ ἡ ὥρα;
 Ἄν ἴσως κι εἶνε γιὰ χαρὰ νὰ στολιστῶ καὶ νάρθω
 ἂν εἶνε πίκρα πέσμου το νὰ βάλω μαῦρα νάρθω.
 —Ἐλα, Ἄρετή, στὸ σπίτι μας κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι.

 Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζου.
 —Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε καὶ ἂν εἶσαι ἐχτρός μου, φύγε
 κι ἂν εἶσαι ὁ Πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
 κι ἡ δόλια ἡ Ἄρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα.
 —Σῆκω, μαννούλα μου, ἄνοιξε, σῆκω, γλυκειά μου μάνα.
 —Ποῖος εἶν' αὐτὸς πού μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάνα;
 —Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἄρετή σου.
 Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

Τὸ ποίημα καθὼς βλέπομε, ἔχει καθαρὴ λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητα ὄση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὲς αὐτὲς στὰ βαλκανικὰ τραγοῦδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῆ μόνις ἐδῶ σημειώσωμε τὶς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες. Στὸ σερβικὸ ἢ μάνα δὲν παίζει κανένα ρόλο.

Δέν εἶνε ὁ πόνος τῆς μάνας πού κινεῖ τὸ τραγοῦδι. Ἡ μάνα δέν ἐζήτησε νὰ τῆς φέρουν τὴν κόρη της, οὔτε ὁ Κωσταντῆς ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. Ἡ ὑπόσχεση ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸ μικρότερο ἀδερφὸ ὄχι στὴ μάνα, ἀλλὰ στὴν ἀδερφή, στὴν ὁποῖαν ὑπόσχεται (χωρὶς νὰ ὀρκίζεται) πὼς μιὰ βδομάδα τὸ χρόνο θὰ πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νὰ τὴ βλέπουν ἐκεῖ πού εἶνε παντρεμένη. Ὁ ἀδερφός, πού πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τὴν ἀδερφή του γιὰ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ στὰ παντρεμένα ἀδέρφια της. Καὶ ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίστηκε τὸ φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δέν εἶχε παίξει κανένα ρόλο στὸ τραγοῦδι, οὔτε εἶχε παραπονεθῆ γιὰ τὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσῃ τὸ γυρισμὸ, οὔτε τῆς τὸν εἶχε ὑποσχεθῆ κανένας, ἐμφανίζεται στὴ μέση τοῦ τραγοῦδιου, γιὰ νὰ ὑποδεχθῆ τὴν κόρη της καὶ νὰ πεθάνῃ. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καὶ τέτοια κενὰ δὲ μπορεῖ νὰ σταθῆ τὸ σερβικὸ τραγοῦδι στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἡ ἄλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγοῦδιου, καθὼς καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ: Δέν εἶνε ὁ δοσμένος ὄρκος πού κάνει τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο, ἀλλὰ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἀκούοντας τὴν ἀδερφή νὰ κλαίγεται πού δέν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοὶ τὸ τάμα των—νὰ πᾶνε νὰ τὴν ἰδοῦν—τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο νὰ ξυπνήσῃ τὸν ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ μῆμα του. Ἔτσι φαίνεται πὼς δέν τὸν ἀναγκάζει νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο του ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὄρκου, ὅπως στὸ ἑλληνικὸ, ἀλλὰ

μόνο ἓνα θαῦμα. Ὅσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγοῦδιων, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φανερότερα. Ἀντίθετα πρὸς τὴν κλασσικὴ λιτότητα τοῦ ἑλληνικοῦ, γεννιῶνται στὴν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλές καὶ ἀντιαισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάχνουν ψωμί γιὰ τὸν ἀναστημένον ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸ σάβανό του. Ἡ λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μῦθος πηγαίνει ἴσα στὸ σκοπὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ προκαλοῦν τρόμο, ἀπαρέσκεια ὅμως ποτέ. Τὸ βουλγαρικὸ τραγοῦδι (πρῶτη παραλλαγή) ἔχει ἓναν ἀπίστευτο παραλογισμό, πού ἀποτελεῖ καταδίκη γιὰ ὀλόκληρο τὸ ἔργο. Οἱ ὄχτῶ ἀδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρρα τῆς μάνας. Ἐπειδὴ πάντρεψαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πὼς θὰ τὴ φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ πανοῦκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ ἡ κατάρρα της ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρικὴ παραλλαγή ὁ ἄντρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στὸ δισάκκι κομμένο τὸ κεφάλι ἑνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια της. Εἶνε ἀπίστευτο πὼς ἓνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέχῃ ἀρρυθμιστὴ καὶ ἀσυγκράτητη ἀπὸ τὴν ἠθικὴ εὐγένεια, πρᾶγμα πού δὲ γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγοῦδι. Μολταῦτα ἡ

δεύτερη παραλλαγή του βουλγαρικού τραγουδιού έχει απορρίψει αυτές τις άγριότητες. Πράγματι σ' αυτή το βουλγαρικό τραγούδι έχει ένότητα και ευγένεια, μιάν αναλαμπή του ελληνικού, του οποίου—κατά το Βούλγαρο λαογράφο Σισμάνωφ—είνε ομοιόγραφο. *Ας προσθέσω, ότι σε μιά μακεδονοβλαχική παραλλαγή του τραγουδιού, άναφερόμενη από τον κ. *Αδαμαντίου, υπάρχουν πεζότητες καθώς αυτή: 'Ο άδερφός όταν αναστήθηκε από τον τάφο πήγε και βρήκε την άδερφή του πιασμένη στο χορό. Για να κατορθώσει να την απομονώσει από τις άλλες, βγάνει λεπτά από την τσέπη του και τὰ σκορπᾶ καταγῆς. Στις εἴκοσι ελληνικές παραλλαγές που δημοσίευσε ο Πολίτης, δὲ βλέπουμε πουθενά το τραγούδι να χαμηλώνει σε τέτοιες χοντροκοπιές. *Εξακολουθεί από την αρχή ως το τέλος το πέταγμα του με πλατειά φτερά σε τραγικό οὐρανό, σαν πουλί που σκίζει τὴ θύελλα. Κανένα ἔργο του νέου ἑλλητισμοῦ δὲ φανερώνει σε τέτοιο βαθμό τὴν πλαστική δύναμή του.

Και τώρα θὰ ἔρθω στο σημείο, που το δράμα χωρίζεται από το τραγούδι. Το σημείο αυτό είναι πρώτα ο ρόλος του Κωσταντῆ στον ξενητεμό τῆς άδερφῆς του κι ἔπειτα ἡ νεκρανάστασή του. Διαφορετικά γίνονται και τὰ δυο στο δράμα. Πρέπει τάχα να ἔξηγήσω τὸ γιατί; *Ένα δημοτικό τραγούδι ἔχει τὴν αὐθυπαρξία του. Κι ἓνα δράμα τῆ

δική του. 'Ο «ὄρκος τοῦ πεθαμένου» δὲ θὰ ὑπῆρχε καμμιά ανάγκη να γραφῆ, ἂν ἀκολουθοῦσα σε ὅλα τὸ τραγούδι. 'Ο λόγος που γράφτηκε τὸ δράμα βρίσκεται μέσα του—ἡ θαυμάσια ἄλλως τε διαίσθηση τοῦ κοινού τὸν εἶδε—και εἶναι ὅτι ἄλλαξεν ἡ αἰτία και μπῆκε στην περιπέτεια ἑνας ἄνθρωπος ἠθικῶς ὑπεύθυνος, ὄχι ἔξαναγκασμένος.

Τὸ δημοτικό ἀριστοτέχνημα, για λόγους που μόνο τὸς ξέρει ἡ τέχνη του—και δὲν πρόκειται ἐδῶ να τὸς ζητήσωμε, ἐπειδὴ μᾶς ἀρκεί ὅτι ἡ τέχνη του εἶναι μεγάλη, ὥστε να μὴ σταματήσωμε στο ἄδύνατο αὐτὸ σημείο—τὸ δημοτικό τραγούδι παρουσιάζει τὸν Κωσταντῆ ὄχι να ἐναντιώνεται στον ξενητεμό τῆς άδερφῆς του, ἀλλὰ να θέλει τὸν ξενητεμό της, να ἐπιμένει γι' αὐτόν, παλεύοντας με ὄχτῶ άδερφους που δὲν τὸν θέλουν. *Ὡςπου τέλος γίνεται τὸ παράδοξο να ἐπιβάλη τὴ θέλησή του και στους ὄχτῶ άδερφους, οἱ ὁποιοι δὲν ἤθελαν να χωρῖσουν τὴν κόρη από τὴ μάνα της, και νικᾷ αὐτός, ὁ μικρότερος ἀπ' ὅλους. *Αφοῦ ἐπιβάλη αὐτὴ τὴ συμφορὰ στη μάνα του, τῆς ὀρκίζεται ἔπειτα, βλέποντας πόσο εἶναι ἀπαρηγόρητη, πῶς μιά μέρα θὰ πάει να φέρη τὴν *Αρετὴ κοντά της. Πεθαμένος σε λίγον καιρὸ ἔκτελει αὐτὸ που εἶπε. *Η κατάρρα τῆς μάνας, τὸν ἔκαμε να τιναχτῆ από τὸν τάφο για να κάμη τὸ χρέος του. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερο σημείο που τὸ δράμα χωρίστηκε ἀπὸ τὸ τραγούδι. Στο δράμα ὁ Κωσταντῆς εἶναι ὁ άδερφός που ἐναντιώνεται στον ξενητεμό. *Ανασταίνεται ἀπὸ τὸν τά-

φο, για να φέρη τὴν ἀδερφή του πίσω. Ἀνασταίνεται ὄχι μὲ τὴν κατάρρα, ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἠθικοῦ χρέους. Αὐτὸ εἶναι τὸ δράμα. Αὐτὴ ἡ αἰτία του. Καὶ ἐδῶ λήγει καὶ ἡ ἐξήγηση ποὺ ἤθελα νὰ δώσω. Ἀντὶ νὰ φέρω ἓνα φάντασμα, ποὺ τὸ βγάξει ἀπὸ τὸν τάφο ἢ κατάρρα τῆς μάνας, γιὰ νὰ χαλάσῃ ὅσα ἔφτιασε στὴ ζωὴ—ἀφοῦ αὐτὸς στὸ τραγοῦδι εἶναι ὁ αἴτιος τοῦ ξενητεμοῦ—ἦρθε στὴ σκηνὴ ἓνα φάντασμα, ποὺ εἶναι ἡ ἴδια ἢ ἠθικὴ συνείδηση, ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ὅπως αἰσθανόταν ὅταν ζοῦσε, ὁ ἀδερφὸς ποὺ εἶχε ἀντισταθῆ στὸν ξενητεμό, ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς χαροκαμένης μάνας, αὐτὸς ποὺ ἀγωνίστηκε νὰ προστατέψῃ τὴν ἀδυναμία, ἐκεῖνος ποὺ εἶπε τὸ λόγο: «Γιὰ τὸν ἀδύνατο ζοῦμε σ'αὐτὸ τὸν κόσμον». Εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ὁ ἴδιος ἄνθρωπος.

Γιὰ νὰ κερδίσῃ αὐτὴ τὴν ἐνότητα ὁ δραματογράφος θυσίασε μερικὲς ἐπιφανειακὲς ἐπιτυχίες. Δὲν ἐνδιαφέρεται γι' αὐτές. Σημασία γι' αὐτὸν εἶχε τὸ νὰ κάμῃ ὁ ἀναστημένος νεκρὸς πράγματα, τὰ ὁποῖα εἶχε προετοιμάσει ἀπὸ τὴ ζωὴ τὸ ἀκλόνητο ψυχικὸ του δεδομένο, ὥστε νὰ βρεθοῦμε μπροστὰ στὴ βαθεῖα συγγένεια αἰτίων καὶ γεγονότων. Πολλοὺς ἀδερφοὺς ξέρω στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ψυχικῶς ἔκαμαν τὸ δαντικὸ ταξίδι τοῦ Κωσταντῆ, ὅσο κι ἂν δὲν ἔγιναν θαῦμα, τραγοῦδι ἢ δράμα. Τὴν ἐλληνικὴν αὐτὴν ἀλήθεια θέλησα νὰ κλείσω στὸ δράμα κατεβάζοντας τὸ φανταστικὸ στὴ ζωὴ μας, ἔτσι ὥστε ἡ τρομερὴ περιπέτεια νὰ φαίνεται πι-

θανώτερη καὶ τὸ ὑπερφυσικὸ πολὺ πιὸ κοντὰ στοὺς ἥρωές της καὶ σ' ἐμᾶς.

Τὸ θέατρο εἶναι θέατρο καὶ τὸ ἓνα εἶδος τῆς τέχνης δὲν ὠφελεῖ ποτὲ τὸ ἄλλο παρὰ μόνο μὲ ὑποχωρήσεις ἀπ' τὴν ἀτομικότητά του. Ἄν ὁ «Ὀρκος» εἶναι, καθὼς πιστεύω, ἔργο ποὺ δὲν ἐκμεταλλεύεται ἀπλῶς τὴν περιπέτεια τοῦ τραγοῦδιου, ἀλλὰ φανερώνει τὸ σκοπὸ τοῦ τραγοῦδιου καὶ ἀναπτύσσεται ἀπάνω στὴν εὐσία του, τότε ἔκαμα τὸ χρέος μου. Ὅλοι ὅσοι ἐκμεταλλεύτηκαν τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ λαοῦ σὲ ποίημα, δράμα, ἢ πρόζα, πρέπει νὰ εὐχωνται γιὰ τὸν ἑαυτὸ των τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ Burger, ὁ ὁποῖος, μιλῶντας γιὰ τὴν μπαλλάντα τῆς Λεονώρας, τὴ γραμμένη ἀπάνω σὲ δημοτικὸ μοτίβο, θεωροῦσεν εὐτυχία του ὅτι ξαναδίνει στὸ λαὸ ἐκεῖνο ποὺ πῆρεν ἀπὸ τὸ λαό.

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΟΥ ΠΕΘΑΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Μεγάλο δωμάτιο χωριάτικου σπιτιού,
φτωχό μὰ νοικοκυρεμένο. Δυὸ γυναῖκες—ἡ
θειὰ Μαρίτσα, καὶ μιὰ γειτόνισσά της,
ἡ κοπέλλα Φανούλα—κάθονται μέσα ἀπὸ
τὸ παράθυρο καὶ πλέκουν, ἀλλὰ σὲ θέση
νὰ κοιτάζουν ἔξω.

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ—ΦΑΝΟΥΛΑ—ΜΙΧΑΛΗΣ

ΦΑΝΟΥΛΑ

(ἀφουγκράζεται — ἀκούεται θόρυβος ἔξω)
Πετριές στὰ κλαδιά.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ὁ Μιχάλης θάρχεται. (γελῶντας) Πάλι
τὸ χωρατό του.

ΜΙΧΑΛΗΣ

(ἐμφανίζεται στὸ χαγιάτι πετροβολῶντας
τὰ δέντρα—ἐπειτα μπαίνει γελαστὸς μέσα)
Καλημέρα, θειὰ Μαρίτσα! Καλημέρα, Φανούλα!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Καλῶς τον. Πάλι μοῦ πετροβολᾶς τὸν
κῆπο;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Πώς φαίνεται ποῦναι ψεύτικο! Ἐδῶ κι εἴκοσι χρόνια, ἐκεῖνο ἦταν ἀληθινό.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Τί τρελλὸ κατσίκι, ἀλήθεια, πού ἦσουναι παιδί! Τί κεραμίδια μοῦχες σπάσει... Μὰ σοῦχω δώσει καὶ ξύλο, ἔ;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Ὁ καιρὸς μὲ φρονίμεψε, θειά Μαρίτσα. Ἄλλοίμονο! τώρα δὲ μὲ δέρνει κανένας.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Τί, λυπᾶσαι πού μεγάλωσες; Μὰ ἔτσι πάλι ἔγινες προκομμένος ἄνθρωπος· καὶ νοικοκύρης τρανός... μὲ δολλάρια.

ΜΙΧΑΛΗΣ

Μὲ δολλάρια... Αὐτὰ τὰ δολλάρια δὲν ἀξίζουν ὅσο ἀξίζαν οἱ πέτρες ποῦρριχνα στὰ κεραμίδια σου, θειά Μαρίτσα. Νὰ μποροῦσα νὰ σοῦσημαδέψω καὶ τώρα τὰ φρούτα μέσα στὰ φύλλα! Ἄχ! πῶς καταντάει ὁ ἄνθρωπος, θειά!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Πῶς καταντάει, παιδί μου;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Μεγαλώνει! (γελοῦνε) Μὰ ξέχασα γιατί ἦρθα. Ὁ Σπῦρος εἶν' ὄξω; Γιατί εἶχαμε πῆ νὰ βγοῦμε αὐτὴ τὴ νύχτα μαζί γιὰ λαγό. Μὴ μὲ πάρης γιὰ κυνηγό, ἐπειδὴ ξέρω

καλύτερα, νὰ διώχνω τὸ λαγό, παρὰ νὰ σημαδεύω. Μὰ ὁ Σπῦρος θέλει, ὅσες ἡμέρες εἶν' ἀκόμα δῶ, νὰ ξεσκουριάσουν λίγο τὰ ντουφέκια.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Κάτσε· δὲν πιστεύω ν' ἀργήση· ὅπου νάσαι θὰ φανῆ. (τὸν φωνάζει κοντά της) Νά, κάτσε ἀπὸ δῶ νὰ δῆς καὶ τίς κοπέλλες, πού βγάζουν τὸν κλήδωνα· εἶναι σήμερα τ' Αἰ-Γιαννιοῦ.

ΜΙΧΑΛΗΣ

(πλησιάζει καὶ κοιτάζει ἔξω) Μπά! Πολλὰ κορίτσια!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Καρφίτσες, δαχτυλιδάκια, μενταλιόνια, χίλια πράματα μπῆκαν σ' ἐκεῖνο τὸ λαγῆνι. Τὸν κόσμο χαλοῦν οἱ φτωχές, γιὰ νὰ μάθουν τὰ γραμμένα τους.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Μὴν τὸ γελάς, θειά· ἔχει πῆ πολλὰ σωστά ὁ κλήδωνας!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ἔτσι ξέρω κι ἐγώ, πῶς λέει σωστά· ἐστὶ τί λές, Μιχάλη;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Ἐγὼ λέω, πῶς εἶναι γραμμένο γιὰ κάθε ἄνθρωπο καὶ τὸ παραμικρὸ πού θὰ τοῦ λάχη.

Ὁ Ὀρκος τοῦ πεθαμένου

ΟΙ ΑΛΛΕΣ

'Αλήθεια;

ΜΙΧΑΛΗΣ

(μελαγχολικά) Είναι γραμμένες οί μικρότερες χαρές κι οί μικρότερες λύπες. 'Ο άνθρωπος; θά πικραθῆ; θά χαρῆ; θά σκοντάψη; θά τόν γελάσω ἐγώ; ὁ ἄλλος; ἔ, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπὸ πρὶν γραμμένα. Κι ἀπ'αὐτὰ τὰ γραμμένα ὁ δύστυχος ὁ ἄνθρωπος πασχίζει νὰ διαβάσῃ τίποτε ὅπως μπορεῖ. Μὲ τ'ἄστρα, μὲ τὰ ὄνειρα, μὲ τὰ χαρτιά, μὲ τὸν κλήδωνα.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Μὰ εἶναι καὶ κάτι παράξενα.... 'Ακοῦστε: 'Η καρφίτσα τῆς θυγατέρας μου βγήκε πρώτη ἀπ'τὸ λαγῆνι. Καὶ τί τῆς εἶπε, θαρρεῖτε, ὁ κλήδωνας; Πέρα, λέει, ἀπὸ βουνὰ καὶ θάλασσες τὴν περιμένουν μεγάλα πλούτη. Δὲν εἶναι παράξενο;

ΦΑΝΟΥΛΑ

Μὰ αὐτὸ εἶναι γάμος μὲ πλούσιο ταξειδεμένο φῶς φανερό! Νᾶχε τέτοια τύχη ἢ 'Αρετούλα....

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Κι ἂν εἶχε τέτοια τύχη, παιδί μου, μὴν ξεχνᾶς, πῶς εἶναι βουνὰ καὶ θάλασσες μέσα; τύχη τὸ λὲς αὐτό; 'Ο Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ μὴ στρέψῃ τέτοιο μάντεμα!

ΦΑΝΟΥΛΑ

Τί λὲς, θειὰ Μαρίτσα; νὰ μὴν τὸ πῶ τύχη, μιὰ ποῦ ἡ θυγατέρα σου εἶναι φτωχὴ καὶ τὰ καημένα τ'ἀδέρφια τῆς ξενητεύτηκαν στὴν 'Αμερική, γιὰ νὰ τῆς κάνουν τὴν προίκα;

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Πάντα ἡ ξενητιά στὴ μέση! Τίποτε λοιπὸν δὲ γένηται χωρὶς τὸ χωρισμό;

ΜΙΧΑΛΗΣ

"Εἶς'εἶν'ὁ κόσμος.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

'Εφτὰ γιουὺς ἔδωκα στὸ χάρο! Οἱ δυό, ποῦ μου μείναν ζωντανοί, ξενητεύτηκαν. "Αν μοῦ φύγῃ κι ἡ θυγατέρα μου, ἄς πεθάνω..... Τίποτ'ἄλλο δὲν ἔχω νὰ κάμω!

ΦΑΝΟΥΛΑ

Μὴν τὰ λὲς αὐτὰ, θειὰ.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

"Ὅπως σοῦ τὰ λέω, παιδί μου. (σηκώνεται) Μὲ συμπαθᾶτε, νὰ κατεβῶ νὰ ρίξω λίγο καλαμπόκι στὰ πουλιὰ καὶ νὰ μαζέψω δυὸ κλωναράκια ἀνηθο ἀπ' τὸν κῆπο. (φεύγει)

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΦΑΝΟΥΛΑ - ΜΙΧΑΛΗΣ

ΦΑΝΟΥΛΑ

"Ελα, πὲς μου, ποῦ τῶξερε ὁ κλήδωνας; Εἶναι κάτι πράματα! Ζέρεις ... Παντρο

λογοῦνε τὴν Ἀρετὴ μὲ τὸ Δημήτρη τὸ Φλόκα, ποῦχει τὰ μεγάλα χτήματα στὴν Ἀφρική. Εἶναι ἔδω αὐτὲς τὲς μέρες τῶμαθες; Ἴσως ἦρθε καὶ γι' αὐτό. Μὰ δὲν εἶναι παράξενο; Πῶς εἶπε ὁ κλήδωνας βουνά καὶ θάλασσες; Πῶς εἶπε πλούτη; Δὲν εἶχε λοιπὸν ἄδικο ἢ μάννα της, ποῦ τὴν ἔφαγαν τὰ φίδια...

ΜΙΧΑΛΗΣ

Μὰ πρέπει νὰ διώξη μιὰ τέτοια τύχη; Ἡ Ἀρετὴ εἶναι φτωχή.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Ἡ θειά Μαρίτσα δὲν ἀφίνει τὴν Ἀρετὴ νὰ φύγη ἀπὸ κοντά της. Δὲν τῆς ἀλλάζει τὴ γνώμη. Κι ἔχει δίκιο! Ἐνὰ τέτοιο θησαυρὸ πῶς νὰ τὸν χωριστῆ; Νὰ μείνη σὰν τὴν καλαμιὰ στὸν κάμπο; Μόλον τοῦτο ὁ Σπῦρος δὲν ἀκούει τίποτα! Τὸν ξέρεις τὸ φίλο σου τὸ Σπῦρο. Δὲν παίρνει ἀπὸ λόγια! Ἐξεπίτηδες ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ... Λέγανε κι ὅλας, ἐπειδὴς καὶ βιάζεται νὰ γυρίση στὴ δουλειά του, πῶς τὸ συνοικέσιο τὸ τελείωσεν ἐχτές.

ΜΙΧΑΛΗΣ

(ταραγμένος) Ἀλήθεια!

ΦΑΝΟΥΛΑ

Ἔτσι ἀκούστηκε. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ὁ μικρότερος ἀδερφός, ὁ Κωσταντῆς, τῆς γράφει καὶ δέρνεται ἀπ' τὴν Ἀμερικὴ νὰ μὴ

δώσουνε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα. Κάλλιο ἔχει, λέει, ἓνα φτωχὸ γάμο, καὶ νὰ ξέρη πῶς ἡ ἀδερφή του θάναϊ κοντὰ στὴ μάννα της. Μὰ οἱ παράδες θὰ νικήσουνε στὸ ὕστερο.... Τί λὲς ἐσύ, Μιχάλη;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Αὐτὸ ποῦλεγα καὶ πολιώρα! Θὰ γίνη ἐκεῖνο ποῦναι γραμμένο.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Μιχάλη.... Ἀγαπᾶς τὴν Ἀρετὴ.

ΜΙΧΑΛΗΣ

(μὲ ταραχή) Πῶς τὸ λὲς τέτοιο πράμα!

ΦΑΝΟΥΛΑ

Μὴ μοῦ πῆς ὄχι. Ἐγὼ βλέπω στὴν ψυχὴ τοῦ ἄλλουνοῦ....

ΜΙΧΑΛΗΣ

Φοβᾶμαι ὁ ἴδιος νὰ κοιτάξω τὴν ψυχὴ μου, καὶ θὰ τὴν δῆς ἐσύ; Πῶς σοῦρθε στὸ νοῦ;

ΦΑΝΟΥΛΑ

Εἶμαι γελασμένη;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Μὰ πῶς σοῦρθε στὸ νοῦ; Ἐμεῖς μὲ τὴν Ἀρετὴ παίζαμε μικρὰ παιδιὰ.... Δὲν πέρασε ποτὲ οὔτε τόσο ἀπ' τὸ νοῦ της. Δὲ σήκωσε τὰ μάτια νὰ κοιτάξῃ κανένα.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Τὸ ξέρω!.... Μὰ λέω γιὰ κείνα, ποῦ δὲ φαίνονται οὔτε μὲ τὰ μάτια. (σιγή)

ΜΙΧΑΛΗΣ

Παρακάτου.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Τώρα, πού ό ένας αδερφός θέλει νά τήν πάη στην άκρη τοῦ κόσμου κι ό άλλος αδερφός ἀντιστέκεται στόν ξενητεμό, δέ θάτανε δουλειά τοῦ θεοῦ νά τή ζητήσης ἐσύ; Ποιόν άλλον καλύτερο θάβρισκαν ἀπό σένα;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Ἄλλαξε κουβέντα, νά ζήσης, Φανούλα: ἐδῶ εἶμαι στό σπίτι τῆς Ἄρετῆς.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Τό ξέρω, πώς ό Σπῦρος δέ θά θελήση. Εἶναι μέ τούς πολλούς παράδες ό Σπῦρος. Μά ἡ δόλια ἡ θειά Μαρίτσα θά τό λαχτάριζε, και θά τό δεχότανε χίλιες φορές ἡ Ἄρετῆ.

ΜΙΧΑΛΗΣ

Τις κοπέλλες δέν τις ρωτάει κανένας.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Σοῦ εἶπα, ἐγώ κοιτάζω μέσα στις ψυχές.

ΜΙΧΑΛΗΣ

Ἄν βλέπης μέσα στις ψυχές, ἐμένα νά μ'ἀφήσης μακριά ἀπ'αυτό τό ἀνακάτεμα.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Ἄν πάρης ἐσύ τήν Ἄρετῆ δέ θά κλείση αὐτό τό σπίτι. (σέ λίγο) Τί τάχα τούς φαντάζει ό Φλόκας; Σάμπως ἐσύ δέν ἔχεις τό βιό σου

μ'όσα κι ἄν σκόρπισες; Μά και μέ τό τίποτα ἡ Ἄρετῆ θάταν εὐτυχισμένη κοντά σου. Δέ μπορεῖ νά μή σέ νοιάζη γιά τήν τύχη τῆς.... και γιά τήν τύχη σου στό τέλος.... Ἦταν πλασμένη γιά σένα.... Δέ μιλάς;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Δέ μιλοῦνε σ'αυτά.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Νά τή ζητήσης.

ΜΙΧΑΛΗΣ

Πέρασε ἡ ὥρα.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Νά πού τό εἶπες! Τό λοιπόν εἶχα δίκηο. Εἶχες κάτι γιά τήν Ἄρετῆ.

ΜΙΧΑΛΗΣ

Εἶχα.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Και δέ μίλησες;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Μά γιατί νά τό πῶ; Για νά τό χάσω; Ἦτανε ἀπό κείνα, Φανούλα, πού τά κρατεῖ ό ἀνθρωπος δικά του. Εἶναι μυστικά, πού δέν τά δίνουμε τοῦ γείτονα και τῆς γειτόνισσας. Χίλια δυό ξέρουν αὐτοί! Ἄς μείνη και κάτι πού δέν τῶμαθαν. (σιγή) Πώς νά σοῦ πῶ νά, ἔζησα μέ τό μυστικό μου και δέν τῶμαθε ἀκόμα οὔτε ἡ Ἄρετῆ.

ΦΑΝΟΥΛΑ

Λές νά μὴν τῶνοιωσε;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Δὲν ξέρω.... Μὰ ἐγὼ τὸ κράτησα. Θαρρῶ πῶς εἶχα κάτι, πῶς νὰ σοῦ τὸ πῶ.... Εἶδες, ὕστερα ἀπὸ βροχή, κοντὰ στὸ σούρουπο, ὅταν περνοῦμε τὰ χωράφια; εἶδες πῶς κρύβεται κάπου ἀπ'τὸ διαβάτη μιὰ φοῦχτα καθαρὸ νερό, τόσο δά, πῶχει μέσα του ἕνα πελώριο κόκκινο σύννεφο; (σιγή) Ποιὸς ξέρει, θάρχόταν καὶ μιὰ ὥρα νὰ τῆς τὸ πῶ. Μὰ τώρα, μιὰ πού ἄρχισαν τὰ συμπεθεριά καὶ τὰ μετρήματα, αὐτὸ πού εἶχα δὲ θὰ τ'ἀκούση κανένας ἄλλος ἀπὸ σένα!

ΦΑΝΟΥΛΑ

Τώρα πού τὴν παντρολογοῦνε εἶναι ὥρα νὰ τὴ ζητήσης.

ΜΙΧΑΛΗΣ

Στὴ δημοπρασία δὲ θὰ βγοῦμε ποιὸς ἔχει τὰ περισσότερα. Μὴ μπερδεύεις μὲ τὰ μετρήματα οὔτε μένα οὔτε τὴν Ἄρετή. Τύχη τῆς ἦρθε, ἄς ἀφήσουμε τὸ πρᾶμα νὰ τρέξει τὸ δρόμο του. Ὅτι γίνεται εἶναι γραμμένο....

ΦΑΝΟΥΛΑ

Λόγο θὰ δώσης πού ἀφήνεις νὰ κλείση ἕνα σπίτι!

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΟΙ ΑΝΩ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗ

ΑΡΕΤΗ

(μπαίνει μὲ ὄρμη) Μάνα! *Ε μάνα! (ρίχνει γοργή ματιά) Δὲν εἶναι δῶ; (βλέπει τὸ Μιχάλη) Καλὴ μέρα, Μιχάλη.... (στοὺς δυὸ) Ἦρθε ὁ Κωσταντῆς!

ΜΑΡΙΤΣΑ - ΦΑΝΟΥΛΑ

Τί; Ἀλήθεια;

ΑΡΕΤΗ

Εἶναι κάτου! Νά, σκύφτε ἀπὸ κεῖ. Μάνα! (τρέχει ἔξω)

ΜΑΡΙΤΣΑ-ΦΑΝΟΥΛΑ

Στὸν κῆπο πῆγε!

ΜΙΧΑΛΗΣ

Τί νόημα νάχη αὐτό; (ἀπὸ τὸ παράθυρο μὲ ἐγκάρδιες χειρονομίες) Κωσταντῆ! Καλῶς τὰ δέχτηκες, θειά Μαρίτσα! Μὰ θὰ τὸν σκάσης.

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΟΙ ΑΝΩ-ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ-ΑΡΕΤΗ-ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

ΜΙΧΑΛΗΣ

(μπαίνουν ὁ Κωσταντῆς, ἡ Ἄρετή, ἡ θειά Μαρίτσα) Μὰ πῶς ἦταν αὐτό! Καλῶς ὠρίσες!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μιχάλη! (φιλιούνται)

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Γιόκα μου! Και δὲ μᾶς τὸ μήνυσε! (σταυροκοπιέται) Ἡ χάρη σου Ἄϊ-Γιάννη!

ΑΡΕΤΗ

Τί σαστιμάρα! Μοῦ λέγανε, νά! νά! δὲ Κωσταντῆς μπροστά σου! Καί κοίταζα μπροστά μου καί δὲν τὸν ἔβλεπα! Σὰ στραβή!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἀρετούλα! (τῆ χαϊδεύει) Ὁ Σπύρος;

ΑΡΕΤΗ

Εἶναι στὰ μαγαζιά. Πῆγαν νὰ τὸν φωνάξουν.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τίς κότες, μάνα, τίς ἔχεις καλά; (γελοῦν)
Κι ἡ πέρδικά σου, Ἀρετή;

ΑΡΕΤΗ

Τὴν ἔχω στὸ κλουβί, γιατί μᾶς ξεγελάει καί φεύγει.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Δὲ στενοχωριέται;

ΑΡΕΤΗ

Κελαϊδάει κάπου κάπου.... Ἐχει μιά γαργαρη φωνή!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τίς πλαγιές καί τὰ ρέματα θὰ χαιρετᾶ ἡ καημένη! Τῆ συλλογιζόμουνα κι αὐτὴ μὲ σένα. Πόσες φορές εἶδα τὰ κόκκινα πόδια τῆς

καί τὰ κόκκινα τσίνοῦρά της στὴν Ἀμερική.... Ταξειδεύουν βλέπεις, Ἀρετή, τὰ πουλιά κι ἄς εἶναι στὸ κλουβί.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ἔτσι ξαφνικά, γιόκα μου!

ΜΙΧΑΛΗΣ

Οἱ ξαφνικές χαρές εἶναι οἱ καλύτερες.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τί θές τὰ γράμματά καί τὰ μηνύματα. Θάποφασίσω, θά ἰδῶ, ἔρχομαι....—Μιά καὶ καλή! (σὲ λίγο) Μὰ ποιός νὰ μοῦ τῶλεγε πῶς θὰ ξαναἰδοῦν τὰ μάτια μου τὸ Γερακοβοῦνι! Ἐδῶ στὴν πλαγιὰ ποῦ ξεπρόβαλα, μετροῦσα τὰ ἔλατά του.... Σωστά εἶναι (ἀνασαίνει λιγάκι) Ἄ! Ἐρμη πατρίδα! Ξυνὸ πλατάνι μυρίζει!

ΜΙΧΑΛΗΣ

Καί τί καινούργια ἀπ'τὴν Ἀμέρικα;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Δὲν εἶναι ὅπως τᾶξερές! Οἱ μετανάστες πλήθυναν. Οἱ δουλιές λιγότεψαν. Ἡ ζωὴ ἔγινε σκληρὴ. Ἴταλοί, Ροῦσοι, Πολωνέζοι, Νορβηγοί, ὅλο ἔρχονται καί μᾶς παίρνουν τίς δουλειές. Ἐπειτα αὐτοὶ τρῶνε. Οἱ δικοὶ μας μένουν νηστικοὶ γιὰ νὰ κάνουν κομπόδεμα. Ὁ Ρωμηὸς τοὺς ξεγελάει ὄλους. Ἀκόμα καί τὴν πείνα! Ἐσύ, Μιχάλη, πρόφτασες κι ἔκανες τὴν τύχη σου, μὰ ὅσο γιὰ μᾶς τοὺς

τωρινούς μετανάστες, θά περάσουν χρόνια
νά ξελασπώσουμε.

ΜΙΧΑΛΗΣ

Έχεις νειάτα μπροστά σου, Κωσταντῆ.

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Δέ θά πλαγιάσης, Κωσταντῆ μου;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Όχι, μάνα, δέ θέλω. Θά βγῶ λίγο ν'άγναν-
τέψω. (σηκώνεται γιά νά φύγη) Θά τό πι-
στέψετε, παιδιά, πῶς κρυώνω!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Εἶσαι ἀπ'τό ταξίδι, παιδί μου.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Δέν ξέρω, μά καί πολιώρα, πού ἀνηφό-
ριζα, σά νά κρύωνα λίγο. (ξαναφορεῖ τό
μαντύα πού εἶχε βγάλει) Θά τόν φορέσω
πάλι αὐτό τόν σκιᾶ. Εἶναι σκλάβος! Γι'ἀνέ-
μους, γιά βροχές, γιά ταξείδια.... γιά πολὺ
μακρινά ταξείδια!

ΑΡΕΤΗ

Πῶς φαίνεσαι!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Νά μ'ἔστηνες ἔτσι σ'ένα ἀμπέλι θάπαιρναν
δρόμο τὰ πουλιά. (γελάει)

ΦΑΝΟΥΛΑ

Έρχεται ὁ Σπύρος!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μά τότε θά κάτσω.

ΜΙΧΑΛΗΣ

Ό λαγός λοιπὸν ἔμεινε γιά ἄλλη μέρα.
Καλῶς ὤρισε! (δίνει τό χέρι στὸν Κωσταν-
τῆ) Έβγα τό βράδυ στά μαγαζιά νά τὰ
ποῦμε. Θειά Μαρίτσα, καλῶς τὰ δέχτηκες!
(φεύγει)

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ό,τι ποθεῖς, παιδί μου.

ΣΚΗΝΗ Ε΄.

ΟΙ ΑΝΩ ΚΑΙ ΣΠΥΡΟΣ

ΣΠΥΡΟΣ

(μπαίνει ἀμίλητος, σοβαρός, λίγο θυμωμένος)

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Καλῶς σέ βρήκα, Σπύρο! (τοῦ ἀπλώνει
τό χέρι καί προχωρεῖ πρὸς αὐτόν)

ΣΠΥΡΟΣ

(χωρίς νά τοῦ δώση τό χέρι) Καλῶς ὤρι-
σε. (στὶς γυναῖκες) Δέν πᾶτε λίγο μέσα;
(οἱ γυναῖκες κάνουν κάποια κινήματα ἀνη-
συχίας καί φεύγουν)

ΣΠΥΡΟΣ

(κλείνει τὴν πόρτα) Πῶς ἦταν αὐτό;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Θά σοῦ πῶ!

ΣΠΥΡΟΣ

Περιμένω.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Κάτσε, πρώτα, καημένε Σπύρο! μή μου
κόβης τὸ αἷμα!

ΣΠΥΡΟΣ

Κάθουμαι. (σιγή)

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἔλαβα τὸ γράμμα.

ΣΠΥΡΟΣ

Ποιὸ γράμμα;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἐκεῖνο, πού μου γράφεις γιὰ τὴν Ἀρετή.

ΣΠΥΡΟΣ

Παρακάτω.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Λοιπόν. Ἀφοῦ ἀρρεβωνιάζουν τὴν ἀδερ-
φή μου δὲ μπορούσα νὰ κάθουμαι στὴν Ἀμε-
ρική. Ἦρθα νὰ δώσω τὴ γνώμη μου.

ΣΠΥΡΟΣ

Καὶ ποιά εἶν' ἡ γνώμη σου;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Νὰ μὴ γένη αὐτὸς ὁ γάμος!

ΣΠΥΡΟΣ

Μπά; Καὶ δὲ σοῦ φτανε πού μου τὴν ἔγρα-
ψες;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μὰ ἤθελα καὶ νὰ τὴ δεχτῆς κι ὅλας.

ΣΠΥΡΟΣ

Κι ἐπειδὴ ξεκίνησες κι ἔδωκες τὸ παρόν,
θαρρεῖς πὼς θὰ τὴν ἀκούσω; Ἀπὸ πάνω
ἀπ' τὴ σκούφια τῶχεις τὸ μυαλό σου!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σπύρο!

ΣΠΥΡΟΣ

Ἄς τ' ἀφήσουμε αὐτά.... Τὸ κατάστημα;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τὸ κατάστημα.... Ὡς πού νὰ γυρίση ἓνας
ἀπὸ μᾶς τ' ἀφηκα στὸ Σίμφον..

ΣΠΥΡΟΣ

(σηκώνεται ἀναμμένος). Στὸ μπέκρο-Σίμφον!
Θὰ τὸ πιῆ ὅλο! Μὰ ὁ διάβολος νὰ πάρη τὴν
ώρα πού... Δὲν καθόσουνα λέω γὼ ἐδῶ νὰ
βόσκης τίς γίδες.... Ἦσουνα σὺ γιὰ Ἀμέ-
ρिका!.... Τὸ μπαστούνι σου ἄφηνες ἢ τὴν
πίπα σου στὸν Σίμφον; Βρὲ ἓνα κατάστημα
πού θὰ σαλέψη γιὰ δυὸ μέρες, ξανάρχεται
στὸν τόπο του; Ἡ δουλειὰ εἶν' ἀέρας! Τὴ
ζημία τὴ λογάριασες; Τὰ ναῦλα; Τὸν κίν-
δυνο; Ἄν θὰ ξανάβρουμε αὐτὰ πού ἀφή-
καμε;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σπύρο, τὰ μαγαζιά ξαναγίνονται. Οἱ ἄν-
θρωποι ὄχι! Ἦταν ἐδῶ μεγαλύτερη ἀνάγκη.

ΣΠΥΡΟΣ

Ἀνάγκη νὰ μᾶς πῆς τὴ γνώμη σου. (κά-
θεται)

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Δίν είναι για πέταμα.... Να πάρη τὰ μάτια της ή Ἀρετή και νά ξενητευτή στην Ἀφρική! Το σκέφτηκες;

ΣΠΥΡΟΣ

Δέ σου ἀρέσει; (μισοειρωνικά) Δώσε μου μιὰ στιγμή διακόσιες χιλιάδες δολλάρια. Δῶς μου τα λοιπόν!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

(μισογελῶντας) Ποῦ νά τὰ βρῶ.

ΣΠΥΡΟΣ

Τόσα ἔχουν, κοῦκο, τὰ χτήματα τοῦ Φλόκα, τρεχάμενη ἀξία. Σά δέν ἔχεις νά τὰ πληρώσης, τί μιλάς; Για λόγια ἤρθες ἐδῶ; Ἀπό λόγια βγαίνω στό παζάρι και βρίσκω ὅσα θέλω! Ἦταν τὸ εὐχαριστῶ πού βρήκα για γαμπρὸ τὸ μεγαλύτερο νοικοκύρη.... Ἐναν ἀφέντη. Ἄν τῶξερε ὁ ἄνθρωπος πού τὸν κοιτάζουμε στὰ δόντια θά μᾶς μούντζωνε και θάφευγε. Τὸν κυνηγᾶνε, δέν κυνηγᾶει κανένα! Ἢ μήπως ἔδωκες στην ἀδερφή σου τὴν προίκα;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ὅχι, δέν ἔδωκα.

ΣΠΥΡΟΣ

Ἐγὼ δμως ἔδωκα! Ἐκατὸ χιλιάδες δραχμές. Σκαστές! Βάλε και τὰ μούπες και τὰ σουπια, ἑκατὸν τριάντα. Εἶναι αἷμα μου αὐτά.

Ἐγὼ στὸ Λόουελ—Μᾶς, δούλεψα στὰ σίδερα τοῦ τραίνου κι ἔφαγα ξεροκόμματα, για νά μαζέψω αὐτὴ τὴν προικοῦλα. Ἐσύ ἐδῶ και δυὸ χρόνια ἤρθες ἐκεῖ και βρήκες τὴ δουλειά ἔτοιμη! Ἀπ'αὐτὸ τὸ κορμί! Και μπήκες σὲ κοτζᾶμ θεριὸ ὑπερωκεάνειο για νάρθης ἐδῶ νά μᾶς πῆς παραμύθια....

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἐχεις δίκηο, Σπύρο, μᾶ εἶναι και κάτι ἄλλα πράματα.

ΣΠΥΡΟΣ

Για νάχουμε καλὸ ρώτημα, τ' εἶν' αὐτὰ τὰ ἄλλα πράματα;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἐχουμε μιὰ μάνα. Πόσο θά ζήσει; Ἄς μὴν τὴν ποτίσουμε ἀφιόνι.

ΣΠΥΡΟΣ

Τῶξερα τί θά μοῦ πῆς.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Εἶναι γρηά.

ΣΠΥΡΟΣ

Μᾶ δέν μπορεῖ ἡ μάνα νά χαντακώσει τὴν τύχη τῆς Ἀρετῆς για νά μὴν τὴν χωριστή. Μπήκες;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Για στάσου· μόνο στην Ἀφρική εἶναι τύχη; Κάτι εἶναι κι ἐδῶ.

Ὁ Ὀρκος τοῦ πεθαμένου

ΣΠΥΡΟΣ

Βρές μου ένα γαμπρό.
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

‘Ο Μιχάλης. (σιγή)
ΣΠΥΡΟΣ

Γιά άνθρωπος ναί! άξίζει. Δέν μπορώ νά πώ ψέματα. Μά για νοικοκύρης είναι κλούβιος! Τά μάζεψε και τώρα τά πετάει. Μέτρα: τó ρολόγι τής έκκλησίας πούστειλε άπ’ τήν ‘Αμερική. Τό ύδραγωγείο πούφτιαξε. Τά λεφτά πούδωσε για νά γένη τó φαρμακείο. Τά λεφτά πού δάνεισε σέ συχωριανούς του τεμπέληδες κι ύστερα τά χάρισε! Για τήν ψυχή του αυτά μπορεί νά ναι καλά.... μά δε θά τοϋ δώκω τήν άδερφή μου για νά πεινάση!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τί λές! Έχει άκόμα πολλά.

ΣΠΥΡΟΣ

Πέριμενε για λίγους μήνες και θά τόν ιδής μεροκαματάρη.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Γιά νά τó σκεφτοϋμε καλύτερα.

ΣΠΥΡΟΣ

Μιά φορά μπορούσαμε νά τó σκεφτοϋμε. Στραβομάρα είχατε; Γιατί δέν τόν ζητούσατε; ‘Ο ίδιος δέν ήταν μουγγός: άς τή ζήταγε. Θά τοϋλεγα κι εύχαριστώ. Μά τώρα

μπροστά σ’ αυτή τήν τύχη βουνό, πού ήρθε τής ‘Αρετής, άς αφήσουμε κάθε κουβέντα. ‘Οσο για τή μάνα, τί νά τής κάμω;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Και τάχα είναι μόνο ή μάνα; ‘Η ‘Αρετή τόσο μακριά δε θάχει κι αυτή τόν ίδιο καημό;

ΣΠΥΡΟΣ

Τά κορίτσια δέν τά ρωτάνε. Αυτό μάς έλειπε. Θεός και τ’ άλλο; ‘Ας πάη κι ή μάνα της μαζύ.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μά δέν ξεριζώνονται οί γρηές, καημένε!

ΣΠΥΡΟΣ

‘Ας κάτση έδω.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σάν καλαμιά στον κάμπο! (πάψη) Νά κλείση αυτή τó σπίτι....

ΣΠΥΡΟΣ

Μωρέ σπίτι! Τό καλύβι!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Αυτό είχαμε, Σπύρο....

ΣΠΥΡΟΣ

Μήν έσωνε και τόχαμε! ‘Αν γεννιόμουνα σέ καμιά φτελιά, σέ καμιά ρεμματιά άπό κάτου, σάν τους άτσιγγανους, κι άν σκορπάγαμε ύστερα, θάμαστε καλύτεροι κι έγώ

κι εσύ! Δέ θα λέγαμε αυτά που λέμε τώρα. Δέ θα μου κοβόταν ή μέση στο Λόουελ— Μας και στο Μασαχούσετς για να φκιάσω την προίκα τῆς ἀδερφῆς μου, κοτζάμ άντρας με τόσα μουστάκια. Πότε θα ζήσω γώ; Κι αν φκιάσω και καμμιὰ πεντάρρα, θάμαι τότε σαράβαλο, τί να τήν κάνω; Είδες τόν ξένο; Είναι σαν τὸ δέντρο! Χαίρεται τῆ ζωῆ του. Μόνο μεις οἱ ρωμηοὶ μουντζοκλαῖμε στὴν Ἀμερική, πεινάμε, ἀρρωσταίνουμε και σέρνουμε μαζύ μας ὄλους τοὺς δικούς μας, ἀκόμα και τίς γίδες και τίς κότες και τὴν πέρδικα τῆς Ἀρετῆς ποὺβλεπες ἐσύ στὸν ὕπνο σου.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ναί, μά κάμε κι ἀλλοιῶς!

ΣΠΥΡΟΣ

Δέ λέω πὼς θα γίνουιν ἀλλοιῶς. Και γώ, βλέπεις, τέτοιος μαγκούφης εἶμαι. Τὰ ἴδια φκιάνω. Τέτοιος γεννήθηκα. Μά δέν μπορῶ να μὴν πῶ και τόν καιμό μου, που δέν μπόρεσα μιὰ μέρα να πάρω ἔτσι δὰ ξένοιαστος ἄχ! και μιὰ ἀνάσα που νᾶναι δική μου!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἄφου εἶν'ἔτσι, Σπῦρο, και δέν μπορεῖ να γένη ἀλλοιῶς, ἄς ξανάρθωμε σ'αὐτὴ τῆ γρηά. Είδες τί τράβηξε για να μάς μεγαλώση χῆρα γυναίκα! και πόσα παιδιὰ ἔχασε...

ΣΠΥΡΟΣ

Πάλι κλάψες. Ἔ! ὕστερα;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Λοιπὸν τί ἀξίζει ἡ ζωῆ, αν δέν κοιτάξουμε τὸν πιὸ ἀδύνατο; Για τὸν ἀδύνατο ζοῦμε σ'αὐτὸ τὸν κόσμο! Δέν ἀφήνουιν ἐκείνου που- πεσε στο δρόμο να φύγουιν.

ΣΠΥΡΟΣ

Λές;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἄφου τὸ μεγαλύτερο ποῦχουμε να τῆς δώσουμε εἶναι να μάς βλέπη, δέν τὴν ἀφήνουμε τὴν ἔρημη μάνα κοντὰ στὴν θυγατέρα της, παρὰ να τὴν ξεχάσουμε να πεθάνη, χωρὶς παιδι κοντὰ της, σαν να μὴν εἶχε κανένα; κούτσουρο ξερό; Και τί να τὰ κάνω τὰ χρήματα τοῦ Φλόκα;

ΣΠΥΡΟΣ

(τρέχει στο παράθυρο και φωνάζει) Θωμά! Ἔ! μπάρμπα - Θωμά! Πετάξου ἐδῶ στα μαγαζιὰ, να πῆς τοῦ βιολιτζῆ τοῦ Κάψη ἀπὸ μέρους μου να φέρη, πές, τὰ βιολιά, τώρα δὰ.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τί θα πῆ αὐτό; Θα δώσης λόγο;

ΣΠΥΡΟΣ

Τάκουσες! Πές πὼς ὁ λόγος δόθηκε.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τὰ βιολιά είναι γιά δῶ;

ΣΠΥΡΟΣ

(ξεκινῶντας νά φύγη) Πάω νά πῶ στίς
γυναῖκες νά ἐτοιμαστοῦν νά τρατάρουν τόν
κόσμο.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Δέ θά μ'ἀκούσης λοιπόν, Σπύρο;

ΣΠΥΡΟΣ

(πηγαίνοντας πρὸς τὴν πόρτα) Μάνα!
Ἄρετή, καλορίζικα! (φεύγει)

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ-ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ-ΑΡΕΤΗ-ΦΑΝΟΥΛΑ-ΘΩΜΑΣ

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

(μπαίνει κλαίοντας—τὴ βαστοῦν
ἢ Φανούλα καὶ ὁ Θωμάς)

ΘΩΜΑΣ

Δέν κλαῖνε στίς χαρές, θειά Μαρίτσα!

ΦΑΝΟΥΛΑ

Δέν κλαῖνε βέβαια! Εἶναι κρίμα κι ἀπ'τὸ
Θεό. Ἐπειτα, μιὰ πού φώναξε τὰ βιολιά,
θάρθῃ ὁ κόσμος. Δέν πάει, θειά, νά σέ χαι-
ρετᾶν ἔτσι κλαμμένη....

ΘΩΜΑΣ

Εἶχε μεγάλη τύχη ἢ Ἄρετούλα. Καλορίζ-
ικα, νά λέμε, νά ζήσουνε!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ἄλλοίμονό μου! Παιδί μου, παιδί μου!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σώπα, μάνα!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Νά σωπάσω; Πῶς νά ζήσω, παιδί μου; Μὲ
τὸ γράμμα πού θάρχεται δὲ θάρχεται μῆνα
μὲ τὸ μῆνα; Ἔρμη ξενητεία! Δέν πεθαίνω
καλύτερα....

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Βάστα, μάνα! Λύπη ἔχουμε ἢ χαρά;

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ἐχασα ὅσα παιδιὰ μοῦ πῆρε ὁ χάρος.
Τώρα χάνω καὶ κείνα ποῦναι στή ζωή!
Ἄλλοίμονο! Σὰν καλαμιὰ στὸν κάμφο.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μὰ πάει νά γίνη εὐτυχισμένη!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Καὶ ποῦ θὰ τὸ ξέρω; πῶς θὰ τὸ μαθαίνω;
Κι ἂν ἔρθη ἢ ὥρα νά πεθάνω; Κι ἂν ἔρθη
ἢ ἀρρώστεια; Ποιὸς θὰ μοῦ τὴ φέρη τὴν
κόρη μου τὴν Ἄρετή;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

(ἀπλώνοντας τὸ χέρι του στή μάνα του)
Μάνα. Σοῦ βάνω ἐγγυητὴ τὸ Θεὸ καὶ τοὺς

Ἅγιους μαρτύρους! Πίστεψέ με. Καί στήν ἄκρη τοῦ κόσμου ἄν τήν πᾶνε τήν Ἄρετή, ἄν σέ χωρίσουν ἀπ'αὐτή τετράψηλα βουνά καί κυματοῦσες θάλασσες, ἐγώ, ὅπου κι ἄν εἶμαι, θά πάω μιά μέρα νά σοῦ τή φέρω. Τόν ὄρκο μου τόν ἄκουσες! (ἀκούονται τὰ βιο-
λιά)

Αὐλιά

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Στήν Ἀφρική. Νύχτα μέ φεγγάρι. Τό μπο-
στάκι τοῦ Δημήτρη τοῦ Φλόκα. Δεξιά φαί-
νεται λίγο τὸ σπίτι μέ τή φωτισμένη του
πόρτα. Ἀπέξω σέ βαθειά πρασινάδα κά-
θεται ἡ Ἄρετή μέ τὸ κεφάλι στηριγμένο στό
χέρι, συλλογισμένη. Ὁ Θωμάς, ὀρθός μέ τὸ
τσαπί στό χέρι, τῆς μιλεῖ. Ἐνα πυκνὸ καί
μαῦρο σύμπλεγμα δέντρων βγαίνει ἀπ'τὰ
ἀριστερὰ τῆς σκηνῆς.

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΘΩΜΑΣ-ΑΡΕΤΗ

ΘΩΜΑΣ

Τί ωραία βραδιά! ἔ, κυρά;

ΑΡΕΤΗ

(μελαγχολικά) Ἄλήθεια.

ΘΩΜΑΣ

Θᾶλεγε κανένας, πὼς εἴμαστε στό χωριό
μας.

ΑΡΕΤΗ

Δέν εἶναι τὸ ἴδιο.

ΘΩΜΑΣ

Τὸ φεγγάρι εἶνε τὸ ἴδιο. Κι εἶναι μιά παρη-
γοριά νά συλλογιέται κανένας, πὼς τὸ ἴδιο

φεγγάρι, πού μᾶς φέγγει ἐδῶ στήν Ἀφρική, φωτάει τώρα δά καί στή σκεπή τοῦ σπιτιοῦ μας. Θαρρῶ πού τὰ βλέπω τὰ κεραμίδια του φωτισμένα. Πῶς περπατεῖ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου! Ποῦ πάει καί τί ψάχνει! Νά, τώρα δά, πιστεύεις; βλέπω τίς δαμασκηνιές τοῦ περβολιοῦ τοῦ δικοῦ σου καί θαρρῶ πῶς μπαίνω στήν πόρτα του.... (ἀκούεται ποδοβολητό ἀλόγου)

ΑΡΕΤΗ

(ξαφνιάζεται)

ΘΩΜΑΣ

(κοιτάζοντας πρὸς τὰ κεῖ) Δέν εἶναι τίποτα, ἕνας παληοφελλάχος πέρασε.

ΑΡΕΤΗ

Ἄχ!

ΘΩΜΑΣ

Στενάξεις, κυρά Ἀρετή; Μά τί νά ποῦμε ἐμεῖς οἱ δουλευτάδες, ἅμα στενάζουν οἱ ἀφεντάδες! Ἐσύ ἂν εἶσαι στήν Ἀφρική ἔχεις καί τ'ἀγαθά σου. Εἶσαι στό σπίτι σου.

ΑΡΕΤΗ

Δέν εἶμαι στό σπίτι μου.

ΘΩΜΑΣ

Ἡ γυναῖκα ἔχει τὸ σπίτι τοῦ ἀνδρός της. Δέ σοῦ λέω, ξενητεία εἶναι. Μά τὰ πλούτη σου εἶναι μεγάλα! Εἶχες τήν τύχη πού σοῦ ἄξιζε—δόξα σοι ὁ Θεός.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

(ἀπ'ἔξω) Ἔεθωμᾶ! Ἐθωμᾶ!

ΑΡΕΤΗ

Ὁ ἀντρας μου σέ φωνάζει.

ΘΩΜΑΣ

Ἐδῶ εἶμαι, ἀφέντη!

ΣΚΗΝΗ Β΄.

ΟΙ ΑΝΩ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

(μπαίνει) Νά πᾶς κάτω στὰ καλαμπόκια, νά μοῦ φέρης ἐδῶ δυὸ-τρεις ἐργάτες. Θέλω νά ξεμπερδέψω μέ τοῦτο τὸ πότισμα. (στὴ γυναῖκα του) Σάν ἀχνή μοῦ φαίνεσαι, Ἀρετή....

ΑΡΕΤΗ

Δέν ἔχω τίποτα....

ΘΩΜΑΣ

Λέγαμε τώρα μέ τὴν κυρά γιὰ τὰ δικά μας ἐκεῖ κάτω. Ἦταν ὁ νοῦς μας στό χωριό.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Τὸ καλύτερο εἶναι, Ἐθωμᾶ, νά κοιτάξῃ ὁ ἀνθρώπος μπροστά του! Ξενητεύτηκα μικρός. Ἐδούλεψα σὰ σκυλί. Ἄν ἄφηνά τὸ λογικό μου νά περπατῇ στό χωριό μου γιὰ νά μαζεύῃ τὸ κουβάρι τῆς κυρούλας μου,

πού τῆς ἔπεφτε κάθε φορά, θά ἤμουνα χα-
μένος. Μὰ κοίταζα μπροστά μου. Ἄκουσε
καί μένα πούχω ρίξει τριάντα χρόνια τῆς
ζωῆς μου στήν Ἀφρική. Τό καλύτερο ζῶο
εἶν' ὁ λύκος, πού δέν μπορεῖ νά γυρίση νά
ἰδῆ πίσω. Μονοκόκαλος πρέπει νάναί κι ὁ
ἄνθρωπος. (στή γυναίκα του) Ἀρετούλα,
στῶσε τό τραπέζι, νά ζήσης. (στό Θωμά
ἔτσι πού ν' ἀκούη καί ἡ Ἀρετή) Ἐπῆρα μιὰ
γυναίκα διαμαντένια... μὰ πάντα συλλο-
γισμένη!

ΑΡΕΤΗ

Μή μέ κακοθέλεις, Δημήτρη, εἶναι τό φυ-
σικό μου. Δέ θέλω νά σέ πικραίνω!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Ἄν φανταστῆς, Ἀρετή, πῶς γιά μιὰ στιγμή
ἔχανα τό βίός μου ὅλο ... ἀκούς; Ἄν φαντα-
στῆς, σοῦ εἶπα, πῶς ὅλο τό βίός μου ἄξαφνα
χάθηκε, θά μποροῦσες στή συμφορά μου αὐτή
νά γένης τόσο γελαστή, ὥστε νά μέ κάμης
νά τήν ξεχάσω καί νά τά ξαναφκιάσω ὅλα
ἀπ' τήν ἀρχή; Νά, ἐδῶ τή θέλω τή γυναίκα.

ΑΡΕΤΗ

Σώπα, Δημήτρη! μή μ' ἀγγίζης ἔτσι, νά
ζήσης. Γιατί νιώθω κι ἡ ἴδια πῶς δέν εἶναι
σωστό νά σέ πικραίνω. Εἶσαι ὁ ἄντρας μου.
Εἶμαι ὑπόχρη νά κάμω τό κάθε τι γιά σένα!..
Θ' ἀλλάξω.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Μὰ δέν πάθαμε καί τίποτα. Τί, νά λυπό-
μαστε κάτω ἀπό τέτοιο φεγγάρι; Γιά κοί-
ταξέ το. Μὰ γιά κοίτα το καλά! Ἐκεῖνος
πού μᾶς ἔδωσε νά τό βλέπουμε λές νάθελε
νά δυστυχοῦμε; (εὐθυμα καί μέ στοργή)
Σήμερα δούλεψα πολύ καί θά πιῶ ἀπό κείνο
τό παλιό κρασάκι πού ἀνασταίνει. Θά σοῦ
δώσω καί σένα ἕνα δαχτυλάκι νά πῆς καί
νά ἰδῆς πῶς δέ θάχης μαῦρες ιδέες. Ὅλα ἀλ-
λάζουν! Ἀρκεῖ νά τό θέλῃ ὁ ἄνθρωπος. Γέ-
λασε λίγο.

ΑΡΕΤΗ

(χαμογελώντας) Πάω νά βάλω τό τρα-
πέζι. (φεύγει)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Νά σοῦ πῶ, Θωμά... Τό νοῦ σου. Μήν πῆς
τίποτα! Μιλιά!

ΘΩΜΑΣ

Μὰ τί εἶναι; Τί συμβαίνει;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Ὁ Κωσταντῆς πέθανε!

ΘΩΜΑΣ

Θέ μου καί κύριε! (σταυροκοπιέται) Πότε
τῶμαθες;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Σήμερα.

ΘΩΜΑΣ

Μαῦρο μήνυμα! Γι' αὐτό ἦταν ἔτσι συλ-

λογισμένη. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὰ αἰσθάνεται ὅσα γέγονται. Ποῦ ἔγινε τὸ κακό;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Στὸ χωριό. Ξαναπῆγε στὴν Ἀμερική καὶ πάλι γύρισε στὸ χωριό. Ἐκεῖ πέθανε εἶχα γράμμα. Ἄχ! τὸ πονετικὸ παιδί.

ΘΩΜΑΣ

Ἄγια ψυχὴ, μὰ τὸ ναί! Δὲν ἤξερε τ' εἶναι τὸ κακό. Δὲ μπορούσε νὰ τὸ συλλογιστῆ. (στενάζοντας) Ἔ! αὐτὸ ἦταν τὸ γραμμένο. Κι εἶδες ὁ χάρος κάτι τέτοιους ποῦ πάει καὶ τοὺς σημαδεύει!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Εἶμαι ἀπ' τὸ πρῶτ' ὄλος πίκρα. Καὶ μ' ὄλο τοῦτο πρέπει νὰ ψευτογελάω γιὰ τὴ γυναῖκα μου.

ΘΩΜΑΣ

Κάνεις καλά, ἀφέντη.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Τσιμουδιά! Μὴν ξεχαστῆς καὶ σοῦ φύγη τίποτα. Θὰ τῆς τὸ κρύψουμε. Δὲ θὰ τὸ μάθῃ ποτέ. Καλύτερα γελασμένη παρά δυστυχισμένη. Ἄς θαρρῆ πὼς εἶναι ζωντανός. Εἶν' ἄγιο τὸ ψέμμα!

ΘΩΜΑΣ

Μόνο ποῦ θὰ περιμένη γράμμα του.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Θὰ τῆς λέμε πὼς δὲν ἔστειλε. Πόσοι μετανάστες δὲν ἔπαψαν νὰ γράφουν! Ἔρχεται στιγμή ποῦ κουράζεται κι ὁ πόνος. Κάποια μέρα ὁ μετανάστης θὰ ξεχάσῃ. Κι ἄμα ξεχάσῃ, δὲν ξαναγράφει. (πλησιάζει στὸ Θωμᾶ) Γιὰ τὸ χωριό μὴν τῆς ξαναπῆς. Ἄσε αὐτὲς τίς κουβέντες. Δὲν ἔχουν τελειωμό! Εἶναι γυναῖκα μου καὶ πρέπει νὰ ζήσῃ στὸ βίό της καὶ στὸ νοικοκυριό της. Τί κερδίζει ποῦ συλλογιέται τὴ μάνα της καὶ βασανίζεται; Οἱ γρηές εἶναι γρηές, θὰ πεθάνουν μιὰ μέρα. Οἱ ἄνθρωποι χωρίζουν. Ἔτσι θὰ γένεται πάντα, θὰ χωρίζουν. Μὰ ἡ φάμιλα τῆς γυναίκας μου, Θωμᾶ, εἶναι σὰν κάτι θάμνους ποῦ ὅλα τὰ κλαδιά τους ἀντιστέκονται, κι ἄμα πασκίσης νὰ κόψῃς ἓνα, τὰ ἄλλα γυρίζουν καὶ σὲ χτυπᾶνε!

ΘΩΜΑΣ

Ζέρεις δὰ τὸ τάμα τοῦ ἔρμου τοῦ Κωσταντῆ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ἌΟχι, δὲν τὸ ξέρω.

ΘΩΜΑΣ

Στ' ἀρρεβωνιάσματα, ἐπειδὴς κι ἡ ἀραχλὴ ἢ μάνα του ἔκλαιγε ποῦ θὰ στείλῃ τὴν Ἄρετὴ στὰ ξένα, τῆς ὠρκίσθηκε πὼς αὐτὸς

μιά μέρα θά ταξειδέψη και θά πάη νά τῆς
τῆ φέρη. *Ἡμουνά μπροστά!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Καημένο παιδί... Νά ταξειδέψη ἀπ'τὴν Ἀ-
μερική στὴν Ἀφρική κι ἀπ'τὴν Ἀφρική στὴν
Ἑλλάδα! Κι ἦταν ἄξιος νά τὸ κάμη.

ΘΩΜΑΣ

*Ἄν τοῦ χάριζε ὁ θεὸς τὴ ζωὴ θά τόκανε!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

*Ἡ Ἀρετὴ! τὸ νοῦ σου.

ΘΩΜΑΣ

*Ἐννοια σου.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΟΙ ΑΝΩ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗ

ΑΡΕΤΗ

*Ἀχ! Δημήτρη, ἔλα νά ζήσης, πές μου τί-
ποτα... Δῶς μου ἓνα γράμμα. Δὲ μπορεῖ
νά μὴν ἦρθε καὶ σήμερα!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Σὲ καλὸ σου, παιδί μου, πάλι τὰ ἴδια;
Τώρα δὲ δὲν ἦσουν γελαστή; Ποῦ τὰ συλ-
λογίστηκες αὐτά;

ΑΡΕΤΗ

Δὲ θέλουν καὶ πολὺ νάρθουν!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Σοῦπα, Ἀρετούλα, καὶ χτῆς καὶ προχτῆς. Γιὰ
τὴ μάνα μὴ σοῦ φαίνεται καὶ παράξενο ποῦ
ἀργεῖ νά γράψη. Δὲν εἶναι, βλέπεις, γραμ-
ματέας. Σὰν ἀγράμματη γυναῖκα ποῦ εἶναι
πρέπει νά φωνάξη τὸ δάσκαλο, νά τοῦ τὰ
πῆ, νά βάλῃ ὁ δάσκαλος τὰ γυαλιά του, νά
κάτση νά παρατάξῃ τὰ γράμματα... Εἶναι
μιὰ δουλειά!... Ὅσο γιὰ τὸν Κωσταντῆ,
δὲ σοῦ λέω, μπορεῖ νά γράψη πειὸ συχνά,
μὰ τοὺς ξέρεις τοὺς Ἀμερικάνους ἅμα κρα-
τοῦν κατὰστημα. Δὲν τὸν ἔχουν στὴν τσέπη
τὸν καιρό. Ὁ Σπύρος δὲ ἀκόμα χειρότερα...

ΑΡΕΤΗ

*Ἔτσι μοῦ κάνουν πάντα καὶ μὲ ρίχνουν στοὺς
μαύρους λογισμοὺς.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Διῶξε τους.

ΑΡΕΤΗ

Δὲ φεύγουν! (πάψη) *Ἄς ἐρχόταν κάτι ἀπό-
ψε. Ἐνα σημάδι. Ἐνα τόσο δά. *Ἀχ! ποιὸς
μπορεῖ νά βαστάξῃ αὐτὸν τὸ χωρισμό...
Σκορπισμένοι νάμαστε στὶς ἄκρες τοῦ κό-
σμου... μέρες καὶ νύχτες ἀνάμεσὸ μας...
Βουνὰ καὶ θάλασσες... Χῶρες καὶ χωριά...
Ἐνα χαρτάκι τοῦλάχιστον ἄς ἦταν... Ἐνα
γράμμα! Καμμιά φορὰ κοιτάω τὰ πουλιὰ
στὸν ἄερα... Τὸ τραγοῦδι, λέει, πῶς ἔχουν
*Ὁ Ὀρκὸς τοῦ πεθαμένου

γράμμα και γραφή!... Θαρρῶ πῶς θὰ κατεβοῦν νὰ μοῦ φέρουν χαιρετίσματα τῆς μάνας... τοῦ Κωσταντῆ... μὰ αὐτὰ ὅλο φεύγουν, πετοῦν ψηλότερα! Βουβαμάρα τῆς ξενητεῖας! κανένα σῆμάδι... τίποτα, τίποτα.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Κάμε λίγη ὑπομονή, Ἀρετούλα, κι αὐτὰ πού ζητᾶς δίχως ἄλλο εἶναι στὸ δρόμο... Θα τὸ ἴδῃς.

ΑΡΕΤΗ

Λές;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Μὴ βλέπουμε ὄνειράτα ξυπνητοί! Δὲ μοῦ εἶπες πῶς θ' ἀλλάξῃς;... Λοιπόν, γιὰ τὸ χατῆρι μου, ν' ἀλλάξῃς ἀπὸ τούτη τὴ στιγμή... (τῆς χαϊδεύει τὰ μαλλιά)

ΑΡΕΤΗ

(παίρνει θάρρος, χαμογελαστή κι ἀποφασιστική) Ἔχεις δίκηο... (σφουγγίζει τὰ μάτια της). Πέρασαν!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

*Ἔτσι, γειά σου! Νὰ σὲ χαρῶ! *Ἔτσι!

ΑΡΕΤΗ

Τὸ τραπέζι τὸ ξεχάσαμε, εἶν' ἔτοιμο.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Μπράβο! Θα πεταχτῶ μιά στιγμή ὡς τὸ

πότισμα μὲ τὸ Θωμᾶ... κι ὡς πού νὰ κάτσης ἔφτασα κι ὅλας.

ΑΡΕΤΗ

Σὲ περιμένω. Δὲ φέρνεις καὶ τὸ Θωμᾶ μιά πού εἶναι δῶ;

ΘΩΜΑΣ

*Υγεία νᾶχουν τ' ἀφεντικά, ἐγὼ θὰ φάω μοναχός μου.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Μὰ δὲν μπορεῖς νὰ χαλάσης τὸ χατῆρι τῆς Ἀρετῆς. (στὴν Ἀρετῆ) Καὶ τὸ χρυσαφι κρασάκι;

ΑΡΕΤΗ

Εἶν' ἔτοιμο. (σὲ λίγο) Μὰ κάνει, Δημήτρη, νὰ καθήσουμε σὲ τραπέζι, Μεγάλο Σάββατο;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

*Ἰσα, ἴσα! Ἀπόψε εἶν' ἡ Ἀνάσταση. *Ἐγινε. Κι ἔπειτα μήπως ἔχομε μεῖς νὰ πᾶμε στὴν ἐκκλησιά; Ποῦναι την. Θα πασχάσωμε ὅπως βρεθήκαμε. Τᾶχει αὐτὰ ἡ ξενητεία! Μὰ καλὴ καρδιά ὅταν ἔχη κανεὶς, βλέπει κι ἀκούει τὸ Θεό, ὅπου κι ἂν εἶναι. Ἀρετούλα, ὡς πού νὰ κάμῃς τοῦτο καὶ τ' ἄλλο, φτάσαμε. Νά, πού τὰ κατάφερες νᾶσαι γελαστή! Δόξα σοι ὁ Θεός πού ἀνασταίνεται ἀπόψε! (ξεκινοῦν μὲ τὸ Θωμᾶ νὰ φύγουν)

ΘΩΜΑΣ

Τὸ φανάρι μας, ἀφέντη, εἶναι κρεμασμένο
στὸν οὐρανό. Φεγγάρι, ἔ;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Γιὰ κλειδιά! (φεύγουν)

ΑΡΕΤΗ

(κάθεται συλλογισμένη) Καλὰ οἱ ἄλλοι
μὰ κι ὁ Κωσταντῆς νὰ ξεχάση... Τί; δὲν τὴ
βλέπει πιά τὴν πέρδικά μου στὸν ὕπνο του;
Νᾶγραψε τάχα τῆς δόλιας τῆς μάνας; "Ἄς
ἦξερα γιατί ἔρχονται αὐτὰ τὰ ὄνειρατα, ποῦ
βλέπω τώρα κοντά... Μὰ ἄς μὴν τὰ θυμᾶ-
μαι. Ποιὸς ξέρει! Μπορεῖ καὶ νὰ στρέξουν σὲ
καλό.

(ὕστερα ἀπὸ στοχασμὸ)

Ἄπόψε νειρευόμουνα,
μητέρα μητερίτσα μου.
Ψηλὸν πύργον ἀνέβαινα
σὲ περιβόλι ἔμπαινα,
καὶ δυὸ ποτάμια μὲ νερό...
Ζήγα, μητέρα, τ'ὄνειρο.
— Ὁ πύργος εἶν' ὁ ἄντρας σου.
τὸ περιβόλι ὁ γάμος σου,
τὰ δυὸ ποτάμια μὲ νερό
τὰ δάκρυα ποῦ θὰ χύσω γώ.

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ-ΑΡΕΤΗ

(ἀκούεται ποδοβολητὸ ἀλόγου καὶ πίσω
ἀπ'τὸ σύμπλεγμα τῶν δέντρων μιλεῖ ὁ
Κωσταντῆς)

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἄρετή!

ΑΡΕΤΗ

(λαφιασμένη) Ποιὸς εἶναι;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τὴ φωνή μου δὲν τὴ γνωρίζεις;

ΑΡΕΤΗ

Ἡ φωνή τοῦ ἀδερφοῦ μου. Ἄχ, Θέ μου, ὁ
Κωσταντῆς!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἐγὼ εἶμαι.

ΑΡΕΤΗ

Ἄδερφέ μου!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σώπα. Μὴ φωνάξεις!

ΑΡΕΤΗ

Ἐἶσαι δῶ καὶ μοῦ λές νὰ μὴ φωνάξω;
Κωσταντῆ! Κωσταντῆ! (θέλει νὰ τρέξη
πρὸς τὸ μέρος τῆς φωνῆς μὰ δὲ μπορεῖ)

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σιγά, Ἄρετή. Μὴ βιαστῆς.

ΑΡΕΤΗ

Εἶναι φεγγάρι κι ὁμως δὲ σὲ βλέπω ἀπὸ
ποῦ μιλεῖς;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Είμαι δώ, μπροστά σου.

ΑΡΕΤΗ

'Αλλοίμονο, είμαι ξυπνή;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ναί!

ΑΡΕΤΗ

Ποιός με κρατεί να τρέξω εκεί; Ποιός σε κρατεί να ρθής έδω που βρίσκομαι;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σου τὸ ζητώ για χάρη... 'Ας μή με νιώσουν άλλοι απόψε. 'Ακουσε! 'Απόψε ανασταίνεται ὁ Κύριος!

ΑΡΕΤΗ

Δοξασμένο τ'ὄνομά του!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

'Απόψε που ανασταίνεται ὁ Κύριος σε περιμένει ἢ μητέρα.

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ

(ἀπό μακριά σαν ὄνειρο) 'Αρετή... 'Αρετή...

ΑΡΕΤΗ

'Αχ! Δυστυχισμένη μάνα. Τί λόγια εἶν' αὐτά, Κωσταντή; 'Η μάνα εἶν' ἓνα μῆνα μακριά!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

'Απόψε οἱ μῆνες γίνονται ὄρες καὶ τὰ μακρὰ χάνονται.

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ

'Αρετή!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

'Ελα κοντά μου!

ΑΡΕΤΗ

Ποῦ νὰ πάμε;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Στὸ χωριό... 'Ο μαῦρος μου εἶν' ἐδῶ!

ΑΡΕΤΗ

Μὴν παίζεις με τὸν καημὸ τῆς ψυχῆς μου, Κωσταντή! Γιατί μου λές αὐτὰ τὰ ὄνειρα; 'Αχ, Θεέ μου! Ποῦ εἶμαι; Δημήτρη! Τρέξε!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

'Αλλη μιὰ φορά ἀν ξαναφωνάξης τὸν ἀντρα σου, δὲ θὰ με ξαναἰδῆς.

ΑΡΕΤΗ

Νὰ μὴν τὸ μάθη, πῶς ἤρθες, ὁ Δημήτρη; Νὰ μὴ χαρῆ;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τὸν ἀντρα σου νὰ τὸν ξεχάσης απόψε. Εἶν' ἢ βραδιά τῆς μάνας.

ΑΡΕΤΗ

Ποῦ εἶν' ἡ μάνα;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Περιμένει.

ΑΡΕΤΗ

Ὡ ἀκριβέ μου, εἴν' ἡ φωνή σου ἀλήθεια...
Μὰ ἐξήγησέ μου, πῶς εἶσαι δῶ, ἔτσι ἄξα-
φνα; Γιατί τοῦτο τὸ μυστήριο νὰ μιλάς
χωρὶς νὰ σε βλέπω; Εἶναι ὄνειρο;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ὅχι. Μὰ ἀργεῖς πολὺ, Ἀρετή!

ΑΡΕΤΗ

Περιμένω νὰ σε ἴδῶ.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σὲ λίγο θὰ με ἴδῃς. Μὰ κάθησα πολὺ ἐδῶ.
Ἐλα, ξεκίνα χωρὶς νὰ στολιστήσ!

ΑΡΕΤΗ

Κωσταντῆ! Δημήτρη! Βοήθεια!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Περπάτει!

ΑΡΕΤΗ

Ὁ ἄντρας μου περιμένει!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἡ μάνα σου περιμένει!

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ

(ἀπὸ μακριὰ σὰν ὄνειρο)

Ἀρετή! Ἀρετή!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Περπάτει καὶ μὴν κοιτάξεις πίσω! (ἡ Ἀρετή

(ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ)

Ἡ σκιά τοῦ Κωσταντῆ
ἐμφανίζεται στὴν Ἀρετή.
(Σχέδιο σκηνογραφίας
Ἄγγ. Σπαχῆ)

πηγαίνει προς τὰ δέντρα καὶ δὲν ξανάρχεται)
 ΑΡΕΤΗ
 (ἀκούεται στὸ βάθος ἢ φωνὴ τῆς ἀδύνατης)
 Βοήθεια!

ΣΚΗΝΗ Ε΄.
 ΔΗΜΗΤΡΗΣ-ΘΩΜΑΣ
 ΔΗΜΗΤΡΗΣ

(μπαίνει μὲ τὸ Θωμᾶ) Χωρὶς νὰ ξέρη
 τίποτε, εἰσρεῖς πῶς τὸ ὑποψιάζεται.

ΘΩΜΑΣ

Οἱ ψυχὲς ποὺ ἀγαποῦν, βλέπουν στὸ σκο-
 τᾶδι σὰν τὰ μάτια τῆς γάτας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Ἀλήθεια.

ΘΩΜΑΣ

Εἶναι νοῦς ὁ καυμὸς τοῦ ἀνθρώπου!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Μὰ πρέπει νὰ τῆς πάρωμε τὸ μυαλὸ ἀπὸ κεῖ.
 Ὅλο χαρούμενες κουβέντες, ἔ; Γέλα μὲ τὸ
 στανειό! (ζητάει τὴ γυναῖκα του) Ἀρετή!
 (μπαίνει στὸ σπίτι, ἀκούεται ἡ φωνὴ του)
 Ἀρετή! (ἔρχεται στὴ σκηνή) Τί, δὲν τὴν εἶδες
 πουθενά τὴν Ἀρετούλα;

ΘΩΜΑΣ

Μὰ ποῦ πῆγε;

ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Ἀρετή! (γυρίζει παντοῦ, φεύγει, ξανάρχε-
 ται—ἐκστατικοὶ ἀλληλοκοιτάζονται).

Αὐλαία

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

Δάσος. Ἡ ἴδια νύχτα, τὸ φεγγάρι. Ὁ κορμὸς ἑνὸς πεύκου πεσμένος. Δυὸ ξυλοκόποι ξεκουράζονται ἀπάνω του.

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΔΥΟ ΞΥΛΟΚΟΠΟΙ

Α΄ ΞΥΛΟΚΟΠΟΣ

Τὸν ἐκόψαμε, μαὶ καὶ δαῦτος μᾶς ἔκοψε στὰ δυό. Μωρὲ πεύκος! Σαραβαλιάστηκα.

Β΄ ΞΥΛΟΚΟΠΟΣ

Κι ἐμένα πονοῦν τὰ πλευρά μου. Εἶναι δέντρα πού δὲ θέλουν νὰ πεθάνουν.

Α΄ ΞΥΛΟΚΟΠΟΣ

Εἶδες ἀλήθεια πῶς ἀντιστέκονται στὸ τσεκούρι; Βογγᾶνε.

Β΄ ΞΥΛΟΚΟΠΟΣ

Τῶχει ἐτοῦτος ὁ λόγος.

Α΄ ΞΥΛΟΚΟΠΟΣ

Μὰ τὰ πιστεύεις ἐσύ ὅσα λένε;

Β΄ ΞΥΛΟΚΟΠΟΣ

Ξέρω κι ἐγώ... Λένε πῶς εἶναι λόγος στοιχειωμένος.

Α΄ ΞΥΛΟΚΟΠΟΣ

Σώπα, διάολε, μὲ τὰ λόγια σου τέτοια

ώρα! Βάστα τουλάχιστον νά χαράξη! Δέν τά λένε αὐτά νύχτα. Κι ἔπειτα δέν τὸ ξέρεις πὼς τὸ φεγγάρι εἶν' ἄρρωστιάτικο καὶ σοῦ σκαρώνει ἱστορίες ἀπ' τὸ τίποτα! Σοῦ φκιάνει ἕναν κλέφτη ἢ ἕναν καλόγερον ἀπὸνα κούτσουρο. (πάψη) Καὶ ποῖο; σοῦ τῶπε πὼς εἶναι ὁ λόγγος στοιχειωμένος; Εἶδες τίποτα;

Β' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Μέ τὰ μάτια μου ὄχι. Μέ τ' αὐτιά μου ὅμως ἄκουσα δυὸ πριονάδες νά λένε, πὼς ὁ γέρο-Τούμπας, πού εἶναι στὸ νεροπρίονο, εἶδε, λέει, φῶς φανερό, μέ τὰ μάτια του ἀγερικὰ καὶ φαντάσματα.

Α' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Φαντάσματα; Βρὲ ποιὸς πεθαμένος ἀφήνει τὸ λάκκο του, γιὰ νά γυρίζη στους λόγγους ἔτσι χωρὶς αἰτία κι ἀφορμή; Καλὰ ἐμεῖς οἱ ζωντανοὶ ἀγκομαχᾶμε, γιὰ νά φᾶμε λίγη μπομπότα, μὰ πιστεψε πὼς κι ἕνας πού ξώφλησεν ἀπ' τὸν ἀπάνω κόσμο περπατάει σὰν τὴν ἀδικη κατάρρα; Λούφαξε, καημένε! "Ἐνα πρᾶμα πού εἶναι, φαίνεται καὶ πιάνεται. Ποῦ βρέθηκαν οἱ νεράιδες πού τις σκιάζεσαι κάθε ὥρα καὶ στιγμή; Ἄφου εἶναι γυναῖκες, καθὼς λές ἔτσι ἀπ' τὸ τίποτα βγήκαν; ἔ; Τις ἔκαμε ὁ Θεός; "Ὁχι. Εἶν' ἁμαρτία νά τὸ ποῦμε. Ὁ διάβολος; Μὰ εἶναι πολὺ ὁμορφες, καθὼ λές.

Οἱ Νεράιδες στὸ δά-
σος πρὶν ἔρθῃ ἡ Ἀρετή.
(Σχέδιο Ἄγγ. Σπαχί)

Β' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

"Εχουν νά ποῦνε πῶς βγαίνουν ἀπὸ ἀντάρρα κι ἀπ' ἀχνό, ἀπὸ φῶς ἡλίου καὶ φεγγαριοῦ, ἀπὸ στάλα δροσιᾶς κι ἀπὸ βρύση κρυμμένη στὰ φύλλα. Δὲν πεθαίνουν, λέει, ποτέ. Σταίνουν χορὸ στὸ παραμικρὸ φύσημα τοῦ ἀγέρα. Ἔχουν ἀμάχη μὲ τοὺς διαβάτες. Ὁχι μὲ κάθε διαβάτη. Κατὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ κατὰ τὸν τόπο. Εἶναι κακὲς! Πειράζουν, βουβαίνουν, κουφαίνουν τὸν ἄνθρωπο. Μὰ τοὺς ἀρέσει, λέει, νὰ ξεφαντώνουν. Κι ἅμα ξέρουν πῶς ὁ διαβάτης ἔχει τέχνη σὲ τίποτε λαλούμενα, σὰ νὰ ποῦμε φλογέρα, βιολί, λαοῦτο, τότε παίρνουν μαζὺ τοὺς γιὰ χρόνια καὶ καιροὺς.

Α' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Σάλεψε τὸ μυαλό σου, κακομοίρη! Σὰν ἑκατοχρονιάτικη γρηὰ παραμιλᾶς. Καὶ γιατί τοὺς μάχονται τοὺς φτωχοὺς ἀθρώπους; Τί τοὺς κάναμε; Βάλε με στὸ νόημα.

Β' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Δὲν ξέρω τίποτα!

Α' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Κοντεύει νὰ φέξη κι ἔχουμε νὰ βαρέσουμε κεῖ κάτω δυὸ κοτζάμ βελανιδιές πού θὰ μᾶς παιδέψουν ὦρες. Σήκω! Δὲν κοιτᾶς πού αὔριο ξημερώνει Λαμπρὴ καὶ δὲν ἔχουμε

στό σακούλι μας άλλο από φωμότυρο,
παρά είναι ο νοῦς σου σ'άλλον κόσμο...
Σ'αὐτὸν ἐδῶ νὰ κοιτάζης!

Β' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Σηκώθηκε ἀέρας.

Α' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Ἄληθεια. Μὰ σὰν ξαφνικά φύσηξε. Ὑστερα
ἀπὸ τόση ἀπανεμιά!

Β' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Τί διάβολο, τὰ ξερά φύλλα δαιμονίστηκαν
καὶ χορεύουν ἔτσι;

Α' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Σὰ νὰ τὰ βουρλίζει κάποιος!

Β' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Ὅσο πᾶνε καὶ στενεύουν τοὺς γύρους.
Μωρὲ τ'εἶναι τοῦτο;

Α' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Κακομελέτησες, πανάθεμά σε! Λές νὰ μπλέ-
ξαμε σὲ τίποτα δαιμονικά;

Β' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Τὰ δέντρα, σοῦ λέω, σαλεύουν παράξενα!

Α' ΖΥΛΟΚΟΠΟΣ

Δρόμο! (φεύγουν τρομαγμένοι—μπαίνει ὁ
Παγανός)

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΠΑΓΑΝΟΣ

(μπαίνει καὶ κοιτάζει τὸ κουφάρι τοῦ
κοιμένου πεύκου)

Γερο-πεῦκο! Ἔ! Ζύπνα! Δὲ βλέπεις τὸ φῶς;
Σοῦ μιλοῦνε οἱ ἀγέρηδες κι εἶσαι κουφός.
Στὸ λαιμό σου σκοινί, στὰ νεφρά σου τσε-
[κοῦρι!

Ζωντανὰ σὲ σκοτώσαν μὲ ἀνθρώπινη μούρη.
Σὰν τὴν θάλασσα ἐφύσαγες, πεῦκο, παποῦ...
Ἢ φλογέρα σου ποῦναι; Ὁ ἡσκίος σου ποῦ;
Τὸ κουφάρι σου θάχη, θαρρῶ, μιὰ ἱστορία.
Λέω πῶς ξέρει γιὰ ζέστες, γιὰ κρύα...
Γιὰ διηγῆσου μας λίγο! Σοῦ κόπηκε ἡ
[γλώσσα;

Εἶδες σύννεφα; Πότε; Καὶ πόσα;
Τὰ πουλιά ποῦ σ'ἀγγίξανε νάχουνε φτάσει;
Τί ζητοῦσες σὲ τούτη τὴν πλάση;
Κ' εἶσαι τώρα γιὰ ποῦ;
Χτὲς τὸ βράδυ πῶς σάλευες πεῦκο, παποῦ!
Θὰ ξανάρθης; Καὶ τί; Μὴ βροχή; Μὴν ἀγέρας;
Μὴ λευκὸ συννεφάκι ἀνοιξιάτικης μέρας;
Γουστερίτσα μὴν τρέξης; Μὴν τρυπώσης
[σκαθάρι;

Ποιὸς τὸ ξέρει. Ὁ τρελλὸς ὁ χορὸς σ'ἔχει
[πᾶρει!

Δὲν ξανᾶχεις σταμάτημα, γέρο μου, ἀλήθεια.
Ἄκου, ἄκου... Βοῦίζει ἡ φωτιά ποῦ σὲ χᾶφτει.

Πώς γελάει! Πώς σκαρώνει μακρυνά παραμύθια
Στις γρηές που πυρώνονται γύρω από δαύτη!
(γελάει με χάχανα)

Τὰ κοπάδια που έκοίμιζες, ποῦναι τα, ποῦ;
Καλή ἀντάμωση, πεῦκο παπποῦ.
(φεύγει)

ΣΚΗΝΗ Γ΄.

ΑΡΕΤΗ ΚΑΙ ΝΕΡΑΪΔΕΣ

ΑΡΕΤΗ

(Μπαίνει μέσα σιγά σιγά και πηγαίνει
κι άκουμπάει στον κορμό, πέφτοντας, από
βαρειά κούραση, άπάνω του—οί νεράιδες
χορεύουν στο βάθος άνάμεσα άπ'τους κορ-
μούς των δέντρων—ή Άρετή κοιτάει τρο-
μαγμένη γύρω, έπειτα πλαγιάζει το κεφάλι
της) *Αχ! άς μπορούσα να ξανασάνω λίγο!

(παρουσιάζονται οι νεράιδες)

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑΪΔΑ

Μπά, μιά κοπέλα!

Α΄ ΝΕΡΑΪΔΑ

Τέτοια ώρα! και μοναχή!

ΑΡΕΤΗ

*Αχ!

Β΄ ΝΕΡΑΪΔΑ

Βαριά που στενάζει!

ΑΡΕΤΗ

Λίγο ύπνο. (σέ λίγο) Θα μ'άφήση να
πλαγιάσω λίγο ό Κωσταντής;

Γ΄ ΝΕΡΑΪΔΑ

Σέ κάποιον μιλεί. Είναι κάποιος έδω κοντά.

Δ΄ ΝΕΡΑΪΔΑ

Πρέπει να τον βρούμε. (ψάχνουν όλες)

ΟΛΕΣ

(ξανάρχονται) Κανένas! Παραμιλούσε!

ΑΡΕΤΗ

Δώσ μου λίγον ύπνο για να ξεχάσω και πάλι
περπατώ καθώς θα προστάξης. Ποῦ είμαι;

Β΄ ΝΕΡΑΪΔΑ

*Ήσυχο που είναι το φεγγάρι, στην όψη
μιās όμορφης κοπέλας!

Γ΄ ΝΕΡΑΪΔΑ

(σκύβοντας στην Άρετή) Το πρόσωπό
σου είν' άσπρο σαν το νούφαρο.

Α΄ ΝΕΡΑΪΔΑ

*Ωραία που κοιμάσαι!

Β΄ ΝΕΡΑΪΔΑ

Μά είναι κλαμμένη.

Γ΄ ΝΕΡΑΪΔΑ

*Έχει κλάψει πολύ! Αυτή τη νύχτα σί-
γουρα τυραγνήθηκε για χρόνια.

*Ο *Ορκος του πεθαμένου

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

*Αμυαλοι άνθρωποι! Δέ θ' αλλάξετε ποτέ.
 *Εκατό χρόνια νάστε ζωντανοί, ζήτε λιγότερο παρά τὸ σκαθάρι καὶ τὸ μαμοῦδι!

Γ' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Αὐτὸ τὸ ζῶ ἔχει ἀνάγκη νὰ χύση τὰ δάκρυά του, ὅπως τὸ πεῦκο πεθαίνει ἅμα δὲ στάξη τὸ ρετσίμι του!

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Θὰ τὴν ἀφήσουμε νὰ κλαίη τέτοια ὀμορφη κοπέλα; Πρέπει νὰ ξεχάση!

Γ' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

*Ὅπως ὀρίζεις, κυρά.

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Νὰ ξυπνήση καὶ νὰ βρεθῆ με μᾶς.

ΑΡΕΤΗ

(μιλεῖ πλαγιασμένη πάντα στὸν κορμό) Δέν εἶπες, Δημήτρη, πῶς πᾶς κάτου στὰ καλαμπόκια γιὰ τὸ πότισμα καὶ θὰ γυρίσης; *Ακόμα ἔχεις νάρθης. Τὸ τραπέζι σὲ περιμένει... *Απόψε θάμαι χαρούμενη, ὄχι ὅπως πάντα! Νὰ τὸ χρυσαφένιο σου κρασί. Δέν εἶμαι ἀπόψε συλλογισμένη, ὅπως πάντα. *Ἐ ἄντρα μου; Στὴν ὑγεία σου! Πόσο ἤσυχα εἶν' ἐδῶ στὸ καινούργιο μου σπίτι!

Β' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

*Ἦθελα νὰ ξέρω τί γίνεται μέσ' στὸ νοῦ τῶν ἀνθρώπων.

Γ' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Χαλασμὸς κόσμου!

ΑΡΕΤΗ

*Απόψε γνώρισα τὶς στεριές καὶ τὶς θάλασσες τῶν παραμυθιῶν... Σὰν ἀλογάκι στὸν πράσινο κάμπο ἔτρεξε ἡ μικρὴ βαρκούλα μου στὸ ἀφρισμένο πέλαγο...

Γ' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Θάλασσες, βλέπει. Τί τρέλλα!

ΑΡΕΤΗ

Εἶδα τ' ἄσπρα χωριά νὰ κοιμοῦνται στὴν ποδιά τῶν βουνῶν κι ἄκουσα τὰ ποτάμια βαρειά ἀπὸ τὰ λυωμένα χιόνια νὰ τραγουδοῦν στοὺς κάμπους. Πόσα ἔχω νὰ σοῦ πῶ ἅμα γυρίσω! Μὰ θὰ γυρίσω; (σὲ λίγο) Μὲ εἶδαν οἱ ρεματιές στὸ μαῦρο τους βυθό... Χώρῖσα στοὺς λόγγους τὰ πυκνά τους κλαριά, ποὺ δέν ἀφήνουν νὰ πέση μέσα τους οὔτε μιὰ στάλα τοῦ φεγγαριοῦ... Βάλτοι με καθρέφτισαν μαζὺ με τὸν οὐρανό. Δέντρα ἀναταράχτηκαν ρωτῶντας ποῦ πηγαίνω. Σηκώθηκαν ἀπὸ μακριὰ καὶ με κοίταζαν οἱ κορφές τῶν βουνῶν! (σὲ λίγο) *ὦ! νύχτες πολλές τοῦ χειμῶνα θὰ περάσουν, γιὰ νὰ σοῦ τὰ πῶ κοντὰ στὴ φωτιά!

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

*Ἀνοίγει τὰ μάτια της. *Ἀκοῦστε! Θὰ τὴν ἀφήσουμε νὰ γυρίση στοὺς ἀνθρώπους; Νὰ

βασανιστή; Νά γεράση; Νά γίνη σάπιο
κουφάρι;

Α' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

*Όχι! Νά ξυπνήση και νά βρεθῆ με μᾶς!

Β' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

*Η ὁμορφιά εἶναι δική μας.

Γ' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Τῆ λιγερῆ κορμοστασιά τῆ θέλουν τὰ ἔ-
λατα.

Β' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Τὰ μαῦρα μάτια χρειάζονται τῆς νύχτας.

Α' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Τὸ ἄσπρο γέλιο χρειάζεται τῆς αὐγούλας
πού σκάζει ἀπάνω ἀπ'τὸ μαῦρο βουνό.

Γ' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Οἱ γάργαρας πηγές κι οἱ γέροι καταρά-
χτες οἱ ἄσπρομάλληδες ποθοῦν νά λούσουν
τὸ ἄσπρο κορμί τῆς κοπέλας!

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Σμίξου με τὰ στοιχεῖα! Γίνου ὁμορφιά πού
δὲν ἔχει βράδυ! Παράτησε τὸν κόσμο! Δὲ
θὰ δακρύσης πειὰ ποτέ.

ΑΡΕΤΗ

Τὰ πόδια μου γίνηκαν βαριά...

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Σὲ λίγο θᾶσαι πράσινο κλαρί. Καὶ πάλι

σὲ λίγο ἀγερικὸ σὰν κι ἐμᾶς. Κι ὕστερα θὰ
εἶσαι παντοῦ!

ΟΛΕΣ

Καὶ πάντα!

ΑΡΕΤΗ

Θέλω νά φτάσω. Δὲ θέλω νά πεθάνω! Δὲν
μπορῶ νά πεθάνω!

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Θὰ πεθάνης μόνο στὸν κόσμο τῶν στεναγ-
μῶν καὶ τῆς ἀσκήμιας καὶ θὰ ζήσης ἐδῶ σ'ἐ-
μᾶς. *Η ὁμορφιά δὲ φοβᾶται τὴν ὁμορφιά.

ΑΡΕΤΗ

Πρέπει νά γυρίσω! Εἶναι ψυχές πού πο-
νοῦνε γιὰ μένα! *Αν χαθῶ, θὰ χύσουν μαῦρο
δάκρυ...

ΟΛΕΣ

Τί ἀσκήμια!

ΑΡΕΤΗ

Θὰ στηθοκοπιένται καὶ θὰ βουτηχτοῦν
στὰ μαῦρα!

ΟΛΕΣ

Πῶ! Πῶ! Τί ἀσκήμια!

ΑΡΕΤΗ

*Αφήστε με! Νιώθω πῶς χάνομαι!

ΟΛΕΣ ΜΑΖΥ

Δὲ χάνεσαι! Γίνεσαι!

ΑΡΕΤΗ

*Αλλοίμονο, θέλω τῆ ζωῆ μου!

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Τέτοια ζωή!

ΑΡΕΤΗ

Θέλω τή ζωή μου!

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Θά σε γλυτώσουμε απ' τόν πόνο!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

(ἀκούεται ἡ φωνή τοῦ Κωσταντῆ) "Ὁχι!
Γιατί θά τή λυτρώστε απ' τόν πόνο; Εἶναι
δικός της, εἶναι ἡ ζωή της! Ἀφήστε την νά
πάη γιά κεί πού ξεκίνησε! Πρέπει νά φτάση.

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

(κοροϊδευτικά)

Γιά δείξε μας τά μάτια σου ἐσύ, νά ἰδοῦμε!
εἶναι καστανά; εἶναι μαῦρα;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

(ἀπό μέσα) Δέ θά τά ἰδῆτε! Οὔτε αὐτά
θά μπορέσετε νά ἰδῆτε, οὔτε τή φωνή μου
νά σβύσετε!

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Νά σε χαρῶ! Στό δικό μας λόγγο μέ φεγ-
γάρι νά μᾶς φοβερίζης! Χά! Χά! Χά!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Δοκιμάστε.

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Δέν ἔρχεσαι λίγο στό φῶς τοῦ φεγγαριοῦ;
Τί κάθεσαι στά σκοτεινά;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μοῦ πάει πολύ τὸ σκοτάδι.

Β' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

* Ἀσκημος θά εἶσαι, κακομοίρη!

Γ' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Τί θές νά σε κάνουμε; Κούτσουρο, πέτρα ἢ
χῶμα;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Χά! χά! Μὴν κοπιάζετε! Εἶναι γινωμένο!
"Ὅσο γι' αὐτὸ ἔδωκα ὁ,τι εἶχα νά δώσω!
Τώρα ἀφήστε τόν λόγγο ἐλεύτερο. Δέν
εἶμαι ἀπὸ κείνους πού γυρίζουν πίσω!

Α' ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

* Ἡ κοπέλα εἶναι δική μας!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τά ποτάμια κι ἂν γυρίσουν πίσω, ἂν στα-
ματήσουν τ'άστρα, κι ἂν βουβαθοῦν οἱ πε-
τεινοί, αὐτὴ θά φτάση γιά κεί πού ξεκίνησε!

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑ·Ι·ΔΑ

Πές μας ποῦ τὴν πηγαίνεις;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μόνο σ'ένα ἔχω νά δώσω λόγο καὶ θά
δώσω! Παραμερίστε!

ΟΛΕΣ ΜΑΖΥ

Σέ ποιόν;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

* Ἄν τόν πῶ θά σκορπίσετε σάν τὴν πάχνη!

ΚΥΡΑ ΝΕΡΑΪΔΑ

Πόλεμο ζητάς, φτωχέ άνθρωπε;—Στοιχειά!
 'Αέρα! Γῆ! Φωτιά! Νερό! 'Από άχτίδα σε
 πέτρα! 'Από φύλλο σε χῶμα! 'Από νερό σε
 σύννεφο!... 'Ας περάση κι ἄς πιαστή στον
 αἰώνιο τοῦτο χορό! (οἱ νεραΐδες χορεύουν
 τρελλά γύρω στην 'Αρετή)

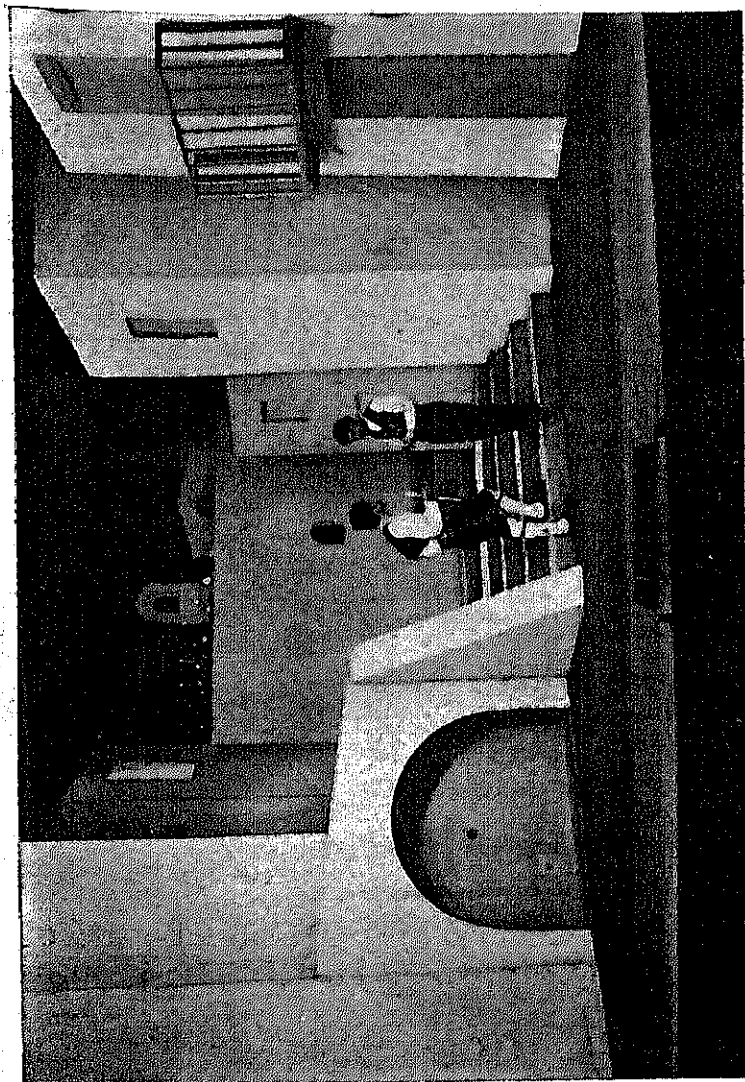
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Στ' ὄνομα τοῦ πόνου, ἀνοίχτε τὸ δρόμο!
 'Εκείνος πού ἀνασταίνεται ἀπόψε προστά-
 ζει! 'Εκείνος, πού κατέβηκε ἀπόψε στὸν 'Αδη
 καί μέ ξύπνησε, μιλεῖ μέ τῆ φωνή μου! 'Εκεί-
 νος πού μ' ἔστειλε, φωνάζει! 'Ανοίχτε τὸ
 δρόμο! Τὴν καρτεροῦνε! Πρέπει νὰ φτάση!
 Στ' ὄνομα τῆς ἀγάπης, στ' ὄνομα τοῦ πόνου!
 (ἄερας - οἱ νεραΐδες χάνονται—ἡ 'Αρετή ξε-
 κινᾷ)

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ

(ἀκούγεται σὰν ὄνειρο μόλις σηκωθῆ ἡ
 'Αρετή γιὰ νὰ φύγη) 'Αρετή! 'Αρετή! (ξα-
 ναπαίρνουν τὸ δρόμο τους, μπροστὰ τὸ φάν-
 τασμα καί πίσω ἡ 'Αρετή)

Αὐλαία

ΜΕΡΟΣ Δ΄.

Ἡ ἀνάσταση τοῦ Κυρίου. Τὸ χωριὸ τῆς Ἀρετῆς. Τρεῖς ὥρες μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Χτυποῦν οἱ καμπάνες. Ἀκούγεται ὁ ψαλμὸς τοῦ Χριστὸς Ἀνέστη. Μιὰ γραμμὴ ἀπὸ φῶτα κατεβαίνει ἀπὸ ψηλά, ἀπ' τὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ποὺ εἶναι ἡ ἐκκλησία. Οἱ χωρικοὶ φτάνουν λίγοι-λίγοι καὶ φεύγουν ἀπὸ τὰριστερά. Στὸ δεξιὸ μέρος τῆς σκηνῆς φαίνεται τὸ σπίτι τῆς θειᾶς Μαρίας. Ἡ μπροστινὴ του ὄψη δίνει στὴ σκηνή. Παρουσιάζει δυὸ πατώματα χαμηλά. Τὸ μπαλκόνι του παλιό, ἐρειπωμένο. Ἡ μπαλκονόπορτα κλειστὴ, τὸ παράθυρο κλειστό, ἡ ὄψη του δείχνει τὴν ἐρήμωση. Τὸ κάτω πάτωμα ἔχει μόνο μιὰ πόρτα, τὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ, κλειστὴ κι αὐτή. Δυὸ χωρικοὶ μέτις λαμπάδες τους.

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΔΥΟ ΧΩΡΙΚΟΙ

Α΄ ΧΩΡΙΚΟΣ

Ἀγιάζι. Τσούζει λίγο!

Β΄ ΧΩΡΙΚΟΣ

Φυσάει. Θὰ μᾶς σβύση τὴ λαμπάδα.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Τώχω σέ κακό νά μου τή σβύση. Κάθε χρόνο καταφέρνω καί τήν πηγαίνω σπίτι. Μά μέ πολλά βάσανα!

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Τί λύσσα πῶχει ὁ άνεμος γύρω σέ τούτη τή φλόγα; Κάθε χρόνο τέτοια νύχτα τὰ ἴδια! Εἶδες τὸ κακὸ πῶς κυνηγáει τὸ ἅγιο πρᾶμα; Γιατί, ἀλήθεια;

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Πέ μου καί σύ!

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Κι ἔχουν νά ποῦν πῶς τὸ κακὸ εἶναι πάντα δυνατώτερο ἀπὸ τὸ καλὸ—Θέ μου συχώρεσέ με!

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Σώπα κι εἶμαι ξελιγωμένος ἀπ'τὴ νήστια. Ἐγούρλωσε τὸ μάτι μου. Δόντια λύκου ἔτοιμάζω γιὰ τ'ἄρνι.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Ἐφτά κι ἑκατὸ πῆγε τὸ δικό μου!

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Τὸ δικό μου ὄχτώ. Νά τὸ ἰδῆς εἶναι κά-
τασπρο.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Τοῦ Γκίκα, λέει, δέ βγήκε τίποτα. Κρίμα στὸ βέλασμα. Φέγγει!

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Μακρυνά που ἦταν αὐτὴ ἡ σαρακοστή! Εἶμαι γεμάτος κουκιά ὡς ἐδῶ. (δείχνει τὸ λαρύγγι του) Ἡ γρηά μου ἔβαλε νά βράση μαγειρίτσα κι ὄλο συλλογιόμουνα τὸν ἀχνό της στὸ στασίδι—Θέ μου, συχώρεσέ με. Ἐτσι μούρθε νά φύγω ἀπ'τὴ μέση τῆς λειτουργίας!

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Μὴν τὸ λές κι εἶν' ἄμαρτία. Ὅποιος δὲν ἀκού-
ση τὸ «εἰ τις εὐσεβῆς καὶ φιλόθεος» δὲν εἶναι
Χριστιανός! (φεύγει ἀπ'τὰ ἄριστερά)

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΔΥΟ ΧΩΡΙΑΤΕΣ—ΔΥΟ ΓΥΝΑΙΚΕΣ—ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΠΑΙΔΙ

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

(στὸ παιδί πού ἔρχεται παραπονεμένο
σιγοκλαίοντας) Σώπα παιδί μου, τώρα!
θάρθῃ σοῦ λέω! θά σοῦ φέρῃ μιὰ μεγάλη
λαμπάδα! Σώπα... μιὰ λαμπάδα, πού θάχη
φλόγα κόκκινη, κίτρινη, πορτοκαλιά, πρά-
σινη, ὅ,τι χρῶμα θές. Θά ἰδῆς ἐσύ λαμπάδα.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΟΙ ΑΝΩ ΚΑΙ ἌΛΛΟΙ ΧΩΡΙΚΟΙ

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Γιατί ἔκλαιγε τὸ παιδί σου στὴν ἐκκλησία;

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Θέλει λαμπάδα απ' τὸ Μιχάλη.

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Μὰ θὰ τὴν πάρῃ κι αὐτὸ τὴν λαμπάδα του.
Κάθε παιδί πῆρε τὴ δική του. Ὁ Μιχάλης
θὰ μοίρασε διακόσες κι ἀπάνω. Ἔδωκεν ἀ-
κόμα καὶ στὰ παιδιὰ τῶν Σαρακατσανέων!
Ἔ! αὐτὴ θάναι ἡ τελευταία του τρέλλα!

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Καί, ξέρεις, εἶναι κατακάθαρο κερί απ' τὰ
μελίτσια του.

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Νὰ ἰδῆς ποὺ σὲ λίγο θὰ μείνῃ σύγξυλος!
Νὰ σκορπάτῃ τὸν παρᾶ σὰ χαλίκια! Μυστήρι-
ο πρᾶμα! Ἐγὼ ξέρω πὼς εὐκολώτερα βγαίνει
ἀπ' τὸν πλούσιο ἓνα δόντι παρὰ μιὰ δεκάρα.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Τὸ Εὐαγγέλιο λέει ὁ ἔχοντας ἓνα πουκάμισο
ἀ δίνη τὸ μισό.

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Λέει ὁμως νὰ κρατῆ κι αὐτὸς τὸ ἄλλο τὸ
μισό.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Δὲν ἔχω πεντάρια τσακισμένη κι ὁμως
μὲ πονεῖ στὴν καρδιά ἄμα ἓνας πλούσιος
σκορπάει τὰ λεφτά του. Εἶμαι τσιγγούνης
γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ἄλλουνοῦ.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Λένε πὼς ἔχει καημοὺς καὶ τοὺς κρύβει.

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Δὲν ἦταν ἀνάγκη γι' αὐτὸ νὰ ξεθυμάνῃ
ἀπάνω στὴν περιουσία του. Τί κόρακα!
Ἔφαγε σίδηρο στὴν Ἀμερικὴ γιὰ νὰ τὴν
κάμῃ.

ΣΚΗΝΗ Δ'

ΤΡΕΙΣ ΧΩΡΙΑΤΕΣ—ΤΡΕΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ—ΔΥΟ ΚΟΠΕΛΕΣ

Δ' ΚΑΙ Ε' ΧΩΡΙΑΤΗΣ

Χρόνια πολλά! Χριστὸς Ἀνέστη!

ΟΙ ΑΛΛΟΙ

Ὅμοίως! Καλὴ ἀνάσταση!

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Ἀμήν. Ἀλήθεια ἦρθαν Ἀμερικάνοι χτὲς
τὸ βράδυ;

Δ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Ἐφτά!

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Ποιοὶ καὶ ποιοί;

Ε' ΧΩΡΙΚΟΣ

Ὁ Γιάννης τοῦ Στάθη, ὁ Σπύρος τοῦ Κό-
μπα, ὁ Παναγιῆς ὁ Κάστανος, ὁ Κώστας ὁ
Καλύβας, ὁ... στάσου καὶ τοὺς ξέχασα...
ὁ Γιάννης ὁ ξάδερφος τοῦ Καλύβα... ὁ
Λάμπρος ὁ Τσόγκας καὶ ποιοὺς ἄλλους θαρ-

ρείς; Για λέγε!—'Ο Σαματᾶς, ὁ γιὸς τῆς Κώ-
σταινας!

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Βρέ; τί! ἔγινε ἄνθρωπος κι ὁ Σαματᾶς;

Δ' ΧΩΡΙΚΟΣ

'Αγνώριστος. "Όλα τὰ δόντια του χρυ-
σά. Μιά καδένα τέτοια!..Κι ἔφτιασε, λέει, καὶ
κάτι δολλάρια.

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Γύφτικο καρφί νὰ φύγη ἀπὸ δῶ γιὰ τὴν
'Αμέρিকা, γυρίζει μαλαματένιο! Οἱ Ρωμηοὶ
πρέπει νὰ γίνουν ξένοι γιὰ νὰ βγοῦν καλοί.
Νά, ποῦ κι ἡ καημένη ἡ μάνα τοῦ Σαματᾶ
θὰ κάμη αὔριο Λαμπρή!

Α' ΓΥΝΑΙΚΑ

Μόνο ἡ θειά Μαρίτσα, αὐτὴ ἔχει κλειστὰ
καὶ σκοτεινά...

Β' ΓΥΝΑΙΚΑ

"Αμοιρη, θειά Μαρίτσα! Σ'αὐτὴ δὲν ἦρθε
κανένας!

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

"Αδικα ἦρθε νὰ ζήσει κοντά της ὁ φτωχὸς
ὁ Κωσταντῆς. Τὸ γραμμένο, βλέπεις, ἤθελε
νὰ μείνη μοναχὴ.

Ε' ΧΩΡΙΚΟΣ

"Αμα βαλθῆ αὐτὸ νὰ κλείση ἓνα σπίτι θὰν
τὸ κλείση!

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Κατὰ πῶς λέγανε φές βράδυ οἱ 'Αμερικάνοι,
στὴν 'Αμερικὴ βράδιαζε καὶ στὸ χωριὸ
ξημέρωνε... "Όλο τὴν ἀδερφή καὶ τὴ μάνα
εἶχε στὸ νοῦ.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

"Ερμε Κωσταντῆ! Τώρα κρατεῖ καλὰ τὴν
πέτρα τοῦ χωριοῦ. Δὲ θὰ τὴ χάση ποτέ.
(σιγή) Κι ὁ Σπῦρος; Τί λένε οἱ 'Αμερικάνοι;

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

'Ο Σπῦρος ἔχει πάντα τὸ κατάστημα. Μὰ
βαρυνέστησε, λέει, ἀπὸ τίς συφορές κι ἀπο-
φάσισε, ἂν τοῦ μείνη τώρα λίγη ζωὴ, νὰν
τὴ ζήσει μοναχὸς του. Δὲν ξαναγράφει
σὲ κανένα! Οὔτε στὴ μάνα του!

Α' ΓΥΝΑΙΚΑ

Σὰ νὰ ποῦμε ἡ μαύρη ἡ θειά Μαρίτσα
ἔχασεν ὅλους τοὺς γιούς της. Καὶ κείνους
ἀκόμα ποῦ εἶναι ζωντανοί.

Β' ΓΥΝΑΙΚΑ

Καὶ τὴ θυγατέρα της. Μήπως ἡ 'Αρετὴ δὲν
εἶναι κι αὐτὴ πεθαμένη, σὰ βρίσκεται ἓνα
μῆνα μακριά; 'Ο γαμπρὸς τῆς ἔγραψε τῆς
θειά Μαρίτσας πῶς δὲν μποροῦν, λέει, νάρθοῦν

αὐτὴ τὴ Λαμπρὴ. Κατὰ τὸ χεινόπρωρο λο-
γαριάζουν. Ποιὸς ξέρει ἂν θάρθουν και
τότε!...

Α'. ΧΩΡΙΑΤΗΣ

Κι ἂν ἔρθουν θὰ τὴ βροῦνε; (πάψη—ξεκι-
νώντας σὲ λίγο) "Εἰ 'Υγειά νάχετε. Χρόνια
πολλά. Χριστὸς 'Ανέστη!

ΟΙ ΑΛΛΟΙ

'Αληθῶς 'Ανέστη!

Α' ΓΥΝΑΙΚΑ

Κατάκλειστα. Πῶς φαίνεται πῶς αὐτὸ τὸ
σπίτι πού δὲν περιμένει κανέναν! (φεύγουν
οἱ γυναῖκες)

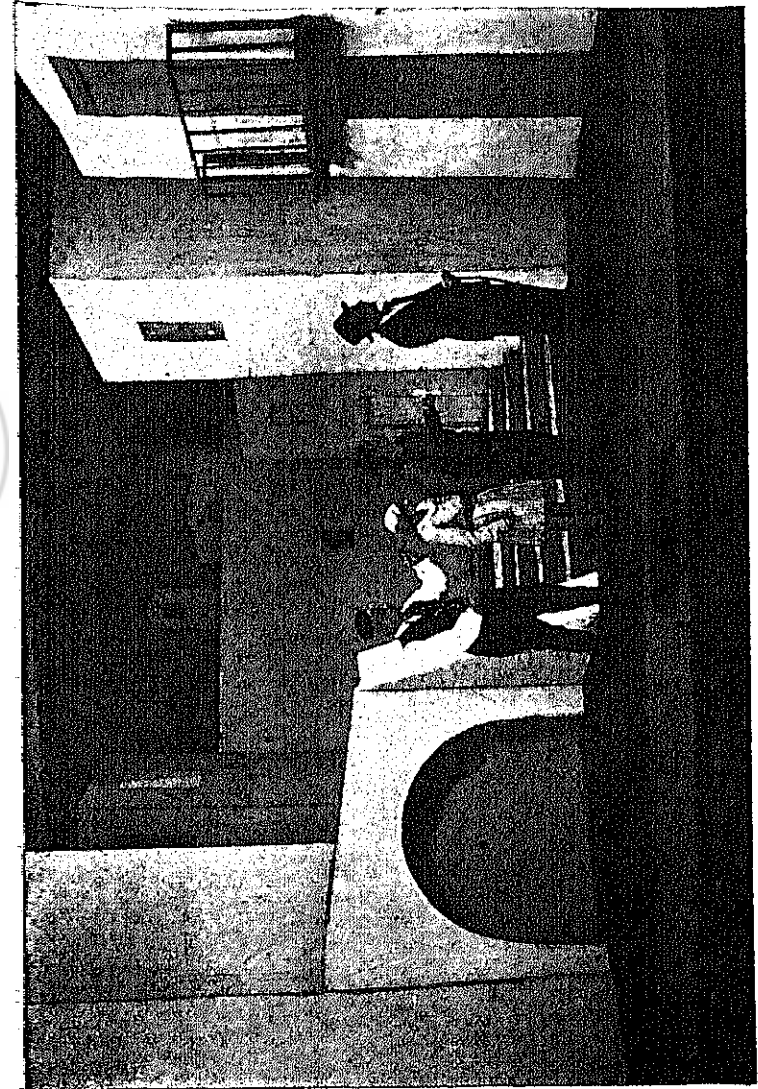
ΣΚΗΝΗ Ε'.

ΟΙ ΑΝΩ ΚΑΙ ΜΙΧΑΛΗΣ

(μπαίνει ὁ Μιχάλης —ἔχει στὸ χέρι του
ἓνα μακρὺ ραβδί, στὸν ὤμο του ἓνα χωριά-
τικο τορβά—φαίνονται νὰ βγαίνουν ἀπ' τὸν
τορβά μερικές λαμπάδες)

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

(στὸ παιδί του) Νά! Νά! "Ερχεται ὁ κυρ
Μιχάλης. (στὸ Μιχάλη) "Ελα, γιατί ὁ γιός
μου σὲ περιμένει σάν νὰ τοῦ χρωστᾷς. "Ὅλη
τὴ νύχτα ὄνειρευότανε τὴ λαμπάδα σου!

"Ο Μιχάλης κι οἱ χωριότες μιλοῦν γιὰ τὴ θείᾳ
Μερίτσα ἐξῶ ἀπ' τὸ κατάκλειστο σπίτι της.

ΜΙΧΑΛΗΣ

(γελαστά) "Ε! λοιπόν, σάν τόν ξέχασα
θά τοῦ δώσω μιὰ λαμπάδα, πού δέν τήν ἔχει
ἄλλο παιδί, μήτε μεγάλος.... μήτε ὁ ἴδιος
ὁ παπᾶς! (τοῦ δίνει τή λαμπάδα) "Εδῶ
μέσα σ'αὐτή τή λαμπάδα, παιδί μου, εἶναι
τὸ ἅγιο φῶς!

Γ'. ΧΩΡΙΚΟΣ

Καλά εἶναι τὰ σκορπίσματα, ξάδερφε. Μὰ
ξέρεις τί λέω; φύλαξε τουλάχιστο τὰ λίγα
πού σοῦμειναν. "Αν τὰ χάσης καί δαῦτα θά
μείνης νά, μ'αὐτὸ τὸ ραβδί!

ΜΙΧΑΛΗΣ

"Αμα μείνω μὲ τὸ ραβδί μου καί δέν ἔχω
τίποτα νὰ μετρήσω καί τίποτα νὰ φυλάξω,
θά γίνω καθαρὸς σάν αὐτὴ τή λαμπάδα
τοῦ παιδιοῦ.

Γ'. ΧΩΡΙΚΟΣ

Τί ἤθελες λοιπὸν στὴν ξηνητεία;

ΜΙΧΑΛΗΣ

(εἰρωνικά) Τίποτα.

Γ'. ΧΩΡΙΚΟΣ

Γιὰ τὰ μαῦρα μάτια πῆγες; Γι' αὐτὰ τὰ
χρήματα ἰδρωκόπησες κι ἀγκομάχησες στὴν
'Αμέρικα!

ΜΙΧΑΛΗΣ

Εἶν'ἀλήθεια! Πέρασαν χρόνια γιὰ νὰ τὰ
'Ο Ὀρκος τοῦ πεθαμένου

κερδίσω. Χρόνια μέσα σέ ξένους ανθρώπους. Μέρες κρύες και σκοτεινές. Δίχως νόημα. Μά συλλογίστηκες ποτέ τί χρειάζεται να γίνουν αυτά τὰ χρήματα; Ἐφτόνεσα. Εἶπα ψέμματα. Ἐσκούντησα. Γρατσουνίστηκα μέ ανθρώπους. Ἀφῆκα τοὺς δικούς μου μακριά. Λησμόνησα. Κι αὐτὰ ὅλα γιὰ μερικὰ δολλάρια! Ἄξιζε τὸν κόπο; Τώρα τὰ βλέπω και λέω: Ἄς μὴν εἶχα τὰ κέρδη μου κι ἂς εἶχα τὴν ψυχὴ μου. (πάψη) Ὅταν γύρισα, τοὺς μισοὺς ἀπὸ τοὺς δικούς μου δὲν τοὺς βρῆκα. Ὁ πατέρας μου κι ἡ μάνα μου ἦταν ἀγνώριστοι ἀπ'τὰ γηρατειά!... Μόλις μιλοῦσαν. Μόλις τοὺς πρόφτασα. Ὡς ποὺ χάθηκαν κι αὐτοί.... Ἀπὸ τότε ἐκεῖνα ποὺ εἶχα ἔμειναν χωρὶς ἀξία! (πάψη) Μὰ ἦταν ἀνάγκη νὰ θαλασσοπνιγῶ στὸν ὠκεανὸ γιὰ νὰ τὸ μάθω αὐτό; Ἄχ! πόσα ἔχουν ἀλλάξει στὸ μεταξὺ.... Μόνο τὰ βουνὰ εἶναι τὰ ἴδια! Οἱ καλὲς μου μέρες πέταξαν. Τ'ἀγαπημένα πρόσωπα δὲν ξαναγυρίζουν. Ὅ,τι ἀκριβὸ εἶχεν ἡ ψυχὴ μου τῶχασα. Ἐμείνα μέ τὰ δολλάρια! Κι οἱ χωριανοὶ μέ ζήλευαν ποὺ τὰ εἶχα φέρει! Καὶ τώρα μέ λυπᾶνται ποὺ τὰ σκόρπισα. Ἀργὰ ἔμαθα πῶς οἱ παράδες δὲν ἀξίζουν τίποτα. (κινάει νὰ φύγη δεξιά)

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Γιὰ ποῦ τῶβαλες ἀπὸ κεῖ;

ΜΙΧΑΛΗΣ

Θὰ πάω στὴ θειά Μαρίτσα.

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Ἢ ἔρμη! Τί μπορεῖ νὰ τῆς κάμη κανένας!

ΜΙΧΑΛΗΣ

Πάντα κάτι μποροῦμε νὰ δώσουμε σ'ένα δυστυχημένο. Εἶναι ὦρα ποὺ δὲν πρέπει νὰ μείνη μοναχὴ. (πάει πρὸς τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τῆς θειάς Μαρίτσας)

Δ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Καλύτερα νὰ πᾶς ἀπ'τὴ μικρὴ πόρτα. Αὐτὴ ἐδῶ εἶν'ἀμπαρωμένη· ποῦ νὰ κατεβῆ ἡ γερόντισσα ν'ἀνοίξη!

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Κατασκότεινα....

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Θὰ κοιμᾶται μ'ἀνοιχτὰ τὰ μάτια....

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Θᾶναι βυθισμένη και θὰ θυμᾶται τίς καλὲς τῆς μέρες....

Γ' ΧΩΡΙΚΟΣ

Θὰ βλέπη και τοὺς ἐννηὰ τῆς γιουός.

Α' ΧΩΡΙΚΟΣ

Κατασκότεινα. Πίσσα.

ΜΙΧΑΛΗΣ

Μὰ λέω πῶς θὰ τὴν ξυπνήσουν οἱ καμπά-

νες. Πρέπει ν'άκουση πώς ανέστη ὁ Κύριος!

Β' ΧΩΡΙΚΟΣ

Δὲν μπόρεσε κανένας νὰ τὴν πάρη στὴν ἐκκλησία!

ΜΙΧΑΛΗΣ

Γιατί νὰ πάη; Ὁ Κύριος θὰ περάση ἀπὸ τὴν ἐρημιὰ της νὰ τὴν ἰδῆ. Μὴν τὸν γυρεύετε στὸν τάφο. Ὁ Κύριος δὲν εἶναι ἀπόψε κεῖ! Μπαίνει ἀπόψε στὰ κλειστὰ σπιτίτια καὶ φέγγει στὴν ἄβυσσο τῶν ψυχῶν ποὺ ἐπόνεσαν! (φεύγει ἀπὸ τὴ καμπὴ τοῦ δρόμου—φεύγουν κι οἱ ἄλλοι χωριάτες—ἀκούεται ποδοβολητὸ ἄλογου)

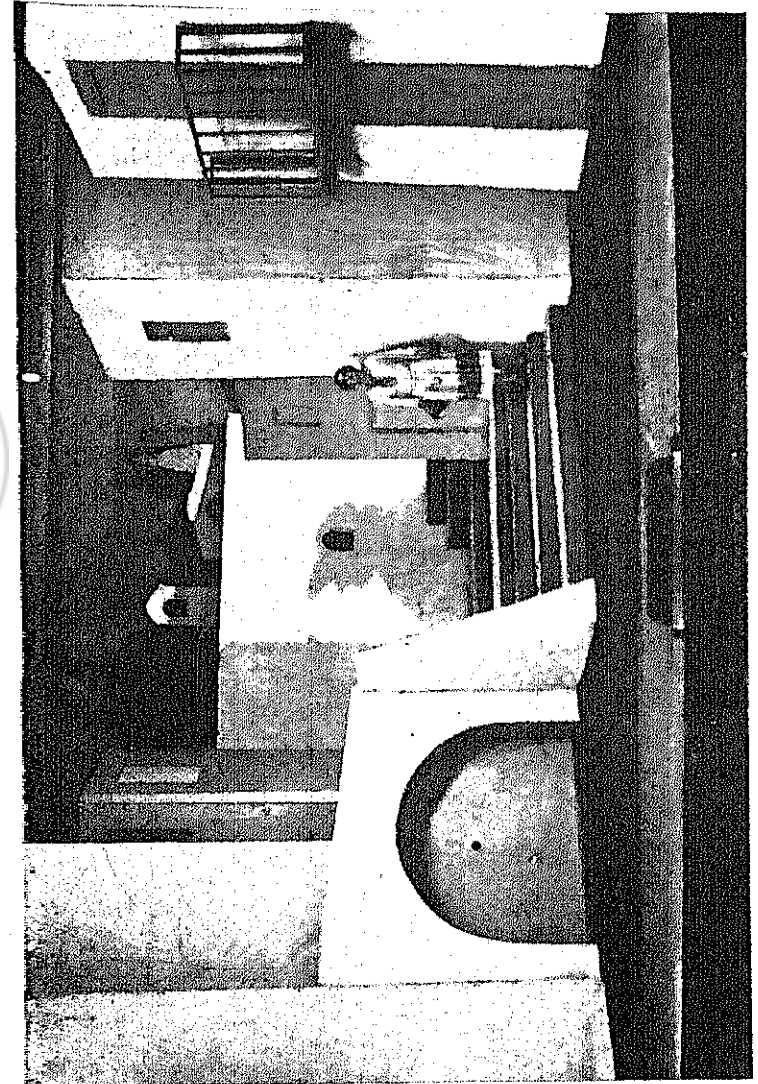
ΣΚΗΝΗ ΣΤ'.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗ

(μπαίνει ἀπ'τ'ἀριστερὰ ἡ Ἀρετὴ—ἔπειτα διακρίνεται στὸ σκοτάδι τὸ φάντασμα τοῦ Κωσταντῆ, ποὺ τὴν ἀκολουθεῖ. Ὁ Κωσταντῆς φαίνεται τυλιγμένος στὸ μεγάλο του μαῦρο μανδύα καὶ φορεῖ τὸ πλατὺ του καπέλλο, ἀπαράλλαχτα ὅπως ὅταν μπῆκε στὴν πρώτη πράξη. Ἡ Ἀρετὴ ἔχει πάντα τὴν καταληπτικὴ στάση καὶ τὸ ὕφος τοῦ τρόμου)

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἐφτάσαμε. (κάμποση σιωπῆ) Κόκκινο σὰν ἀναιμμένο κάρβουνο τὸ φεγγάρι γέρνει στὸ Γερακοβοῦνι νὰ κρυφτῆ. Εἶναι τώρα σκο-

Ἡ Ἀρετὴ φτεσμένη ἔξω ἀπὸ τὸ σπιτὶ τῆς μάνας της, μιλᾷ μὲ τὸν ἥρωα τοῦ Κωσταντῆ.—Στὸν τοῖχο φαίνεται ὁ ἥρωας.

τεινά. Μπορείς να φτάσης ως τὸ σπίτι χω-
ρίς νὰ σὲ ἰδοῦν. Μὴ μιλήσης κανεναοῦ.

ΑΡΕΤΗ

Μὰ γιατί μονάχη μου; Δὲ θάρρῃς;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τὸ ἔργο μου τελείωσε!

ΑΡΕΤΗ

Θ' ἀφήσης τὸ χωριό, Κωσταντῆ; (ἀνα-
σαινει βαθειά) "Αχ! πῶς μυρίζουν οἱ μηλιές
κι οἱ βυσιγιές!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

(σαρκαστικά) Ναι ἀλήθεια, ἀνθίσανε! Θαρ-
ρεῖς πῶς δὲν τὸ ξέρω; Νιώθω τὴν εὐωδιά
τους μέσα στὸ ἄδειο τῶν ρουθουνιῶν μου.
Γνωρίζω τὸ σκοτάδι τοῦ χωριοῦ μου. Τὰ
βουνά του καὶ τὰ σπίτια του, τίς μεγάλες
του φτελιές καὶ τὰ πλατάνια του τὰ βλέπω
μέσα στίς τρύπες τῶν ματιῶν μου! (γελάει)
Μὰ ἔλα ποῦ εἶμαι ξενητεμένος καὶ πρέπει νὰ
γυρίσω.

ΑΡΕΤΗ

Τώρα ποῦ φτάσαμε, Κωσταντῆ, θέλω νὰ σὲ
ἰδῶ.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ἄδύνατο.

ΑΡΕΤΗ

Μοῦ τὸ ὑποσχέθηκες.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ξέχασέ το.

ΑΡΕΤΗ

Ἄδερφέ μου! Λοιπὸν ἀληθεύουν οἱ φο-
βερές μου ὑποψίες; Δὲν εἶσαι στὴ ζωή;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Παράξενο νὰ πιστεύης τόσο λίγο σ'έμένα!
Δὲν ἀκοῦς τὴ φωνή μου;

ΑΡΕΤΗ

Γιατί μονάχα τὴ φωνή σου; Γιατί δὲ φα-
νερώνεσαι, παρὰ εἶσαι χωμένος σ'αὐτὸ τὸ
μαῦρο ροῦχο;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μὰ δὲν τὸ γνωρίζεις αὐτὸ τὸ ροῦχο; Εἶν'
ὁ μανδύας, θυμᾶσαι, πού τὸν φοροῦσα στ'
ἀρρεβωνιάσματα. Σοῦ τὸ εἶχα πῆ πῶς τὸν
ἔχω γιὰ μεγάλα ταξείδια!

ΑΡΕΤΗ

Γιατί ἔτσι κρυμμένος; Δείξε μου τὰ μάτια
σου, Κωσταντῆ.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Εἶναι πολὺ σκοτάδι.

ΑΡΕΤΗ

Σᾶμπως μυρίζεις λιβάνι!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τι μ'αὐτό; Δὲν ἔχουμε μεγάλη βδομάδα;
Χριστιανὸς εἶμαι, μπῆκα σ'ἐκκλησιά καὶ μὲ
πῆρε πολὺ τὸ θυμιατό.

ΑΡΕΤΗ

Τὸ χέρι σου δός μου.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τῶχο τάμα νὰ μὴ μεῖς ἰδῆ καὶ νὰ μὴ μά-
γιξη ἀνθρωπος πρὶν φτάσης. Γιατί κατάλαβέ
το, Ἄρετή. Πρέπει νὰ φτάσης! Πήγαινε κι
ἔρχομαι.

ΑΡΕΤΗ

Κάποιος εἶναι.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ν'ἀφήσης νὰ περάση ὅποιος κι ἂν εἶναι!

ΜΙΧΑΛΗΣ

(ἔρχεται ἀπ'τὴν καμπὴ τοῦ δρόμου, ἀπὸ
δεξιὰ—ξαφνιασμένος πού βλέπει τὴν Ἄρετή)
Ἡ Ἄρετή! (τρομάζει, διστάζει, βλέπει). Εἶ-
μαι ξύπνιος; Θέ μου! (κάνει τὸ σημεῖο τοῦ
σταυροῦ, προχωρεῖ ἕνα βῆμα, ξαναστέκει).
Ἦταν γραφτὸ νὰ σὲ ξαναἰδῶ... "Ὀνειρο χα-
μένο! Πρώτη μου ἀνείπωτη ἀγάπη πού δὲ
σ' ἄφηκα νὰ γένης ἦχος τῆς φωνῆς μου ποτέ!
Εἰκόνα κλεισμένη στὸ ἱερὸ τῆς ψυχῆς μου
χρόνια καὶ χρόνια! Ποιὰ δύναμη σ'ἔφερε
ἀπόψε; Εἶσαι σύ; Ἄρετή! (σὲ λίγο) Ἄρετή!
οὔτε μιλιὰ. "ὦ! ἂν εἶσαι φάντασμα μὴ σκορ-
πᾶς! "Ἄν εἶσαι ὄνειρο ἄς μὴν ξυπνήσω! (ἡ
Ἄρετή προχωρεῖ ἕνα βῆμα) Μὰ εἶν'αὐτή!
ἡ ἴδια ὅπως ἦταν νύφη! (γυρίζει πρὸς τὴν
πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴ χτυπάει δαιμο-
νισμένα) Θειά Μαρίτσα! Θειά Μαρίτσα! Κα-
τέβα! Τρέξε! Ἀπόψε γίνονται τ'ἀμολόγητα!

Πάω νά φωνάξω τούς χωριανούς! (φεύγει βιαστικά)

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

(άνοίγει λίγο τήν μπαλκονόπορτα) Ποιός είναι; Ποιός χτυπάει;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ή θυγατέρα σου!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ποιός μπατζογελάει μέ τήν έρημιά μου;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Κατέβα νά δεχτήs τήν Άρετή!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Άν είσαι ό χάρος διάβαινε! Άλλα παιδιά δέν έχω!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μά άφοῦ σοῦ λέω τήν αλήθεια!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ό Κωσταντήs πού θά τήν έφερνε είναι στόν άλλον κόσμο!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ό άλλος κόσμος είν'άνοιχτός άπόψε. Σοῦ τώχα τάξει!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Άλλοίμονο! Θάλεγεσ πώς είν'ή φωνή του! (βγαίνει στό μπαλκόνι)

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σούβαλα τό Θεό κριτή και τούς Άγίους μαρτύρους! Δέν έρχόσουν στόν τάφο μου και μοῦ τό φώναζες;

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ά! ή μαύρη! Όνειρα βλέπω!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σούβαλα τό Θεό κριτή και τούς Άγίους μαρτύρους... Άν τύχη κι έρθη θάνατος, άν τύχη κι έρθη άφρασύτητα... άν τύχη πίκρα γή χαρά, νά πάω νά σοῦ τή φέρω!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Ά! ή χαροκαμένη! Ποιά είν' αὐτή πού στέκει εκεί;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Ή θυγατέρα σου!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Θέ μου μεγαλοδύναμε! Δῶs μου καρδιά νά σταθῶ. (κατεβαίνει και βγαίνει στην πόρτα)

ΑΡΕΤΗ

(τρέχει πρὸs τὰ κεί) Μάνα!

ΘΕΙΑ ΜΑΡΙΤΣΑ

Άρετή! (σωριάζεται πεθαμένη)

ΑΡΕΤΗ

Μάνα! Μάνα! (πέφτει άπάνω της πεθαμένη-άκούονται μακριά οί καμπάνες)

Αύλαία

ΤΕΛΟΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΑΥΤΟ

ΤΥΠΩΘΗΚΑΝ ΔΥΟ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΝΤΙΤΥΠΑ. Η
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΣΗ ΕΓΙΝΕ ΣΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ
ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ ΣΕ ΜΗΧΑ-
ΝΗ ΜΟΝΟΥΤΥΠΙΑΣ ΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ 12 ΡΥ-
ΘΜΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ. Η ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΤΕ-
ΛΕΙΩΣΕ ΣΤΙΣ ΔΕΚΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΧΙΛΙΑ ΕΝΝΙΑ-
ΚΟΣΙΑ ΤΡΙΑΝΤΑ ΔΥΟ.

